

PAKOLAISTYÖN ASIANTUNTIJUUTEEN KASVAMINEN

Sanni Metsola
Maisterintutkielma
Kulttuurit ja yhteisöt
muuttuvassa maailmassa
(KUMU)
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kesä 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Sanni Metsola	
Työn nimi Pakolaistyön asiantuntijuuteen kasvaminen	
Oppiaine Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa (KUMU)	Työn laji Maisterintutkielma
Aika heinäkuu 2023	Sivumäärä 61
Tiivistelmä <p>Tutkielmani aiheena on tutkia, miten pakolaistyön kentällä eri tehtävissä työskentelevien ammattilaisten asiantuntijuus on kehittynyt heidän uransa aikana. Aineistonani toimii kolme teemahaastattelua, joista saadun materiaalin käyn läpi teemoittelun avulla. Tutkielmassani on kaksi tutkimuskysymystä; miten ammattilaisen asiantuntijuus on kehittynyt pakolaistyön kentällä ja mitkä asiat myötävaikuttavat asiantuntijuuden kehittymiseen.</p> <p>Tässä tutkielmassa pakolaistyöllä tarkoitetaan sosiaalialalla tehtävää työtä pakolaisten parissa, esimerkiksi sosiaalityötä, terapiaa ja mielenterveystyötä. Tutkielmassani kolme pakolaisten kanssa työskentelevää asiantuntijaa, yksi sosiaalityöntekijä ja kaksi psykologia, määrittävät pakolaiskentällä kehittyvän asiantuntijuuden haastattelupuheen kautta.</p> <p>Tutkielmassa selvitettiin kolmen pakolaistyön parissa työskentelevän asiantuntijan urakehitystä, asiantuntijuuden kehittymistä, sekä siihen vaikuttavia tekijöitä. Aineisto osoitti, että asiantuntijuus kehittyy jatkuvasti monin eri tavoin ja siihen vaikuttavat muun muassa kiinnostus, verkostoituminen, yhteistyö, rohkeus ja uusien asioiden kokeileminen. Horisontaalinen siirtyminen eri osa-alueiden ja tehtävien välillä vahvistaa asiantuntijuutta. Vuorovaikutus asiakkaiden kanssa, yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja uteliaisuus ovat keskeisiä tekijöitä asiantuntijuudessa. Oman kiinnostuksen ja positiivisten rakenteellisten muutosten havaittiin myös edistävän asiantuntijuuden kehitystä.</p>	
Asiasanat asiantuntijuus, pakolaistyö, pakolaisuus, teemoittelu, etnografia	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto, JYX	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen tausta ja tavoitteet.....	1
1.2	Tutkimuskysymykset	2
1.3	Aikaisempi tutkimus	3
2	ASiantuntijuus ja pakolaistyö.....	5
3	AINEISTO.....	7
3.1	Etnografia tässä tutkimuksessa.....	7
3.2	Teemahaastattelujen toteutus.....	8
3.3	Aineistonhallinta ja etiikka	10
3.4	Aineistosta analyysiksi.....	12
4	PAKOLAISTYÖN ASiantuntijat	14
4.1	Aalto (haastattelu 1).....	14
4.2	Kataja (haastattelu 2)	26
4.3	Ruska (haastattelu 3).....	34
5	ANALYYSI	45
6	YHTEENVETO.....	54
6.1	Tutkimustehtävä ja tutkielman tulokset.....	54
6.2	Jatkotutkimuksen ideat	55
7	LÄHTEET	57
7.1	Haastattelut.....	57
7.2	Kirjallisuus	57

LIITTEET

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Tämä etnologian ja antropologian alan maisterintutkielma on jatkoa kandidaatin tutkielmalleni, jonka aiheena oli turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevien ammattilaisten jaksaminen ja kokemukset. Halusin maisterintutkielmassani keskittyä fokusoidummin pakolaistyöhön asiantuntijuuden näkökulmasta. Aiheella on myös yhteiskunnallista merkitystä, ja se on ajankohtainen. Pakolaisia on jo pitkään saapunut Suomeen ja on hyvin yleistä, että heillä on joko taustallaan valmiiksi erilaisia ongelmia tai niitä kehittyä Suomeen tulon myötä. Pakolaistyön kehittymistä oikeaan suuntaan tukee siellä työskentelevien ammattilaisten asiantuntijuus ja siksi haluankin tutkielmassani tuoda esiin sen, miten tuo tärkeä asiantuntijuus pääsee kehittymään.

Aineistonkeruuta suunnitellessani kiinnostukseni ensisijainen kohde oli pakolaistraumatyö, mutta aineiston kerättyäni tutkielmani fokus täsmentyi asiantuntijuuden teeman, jonka yksi ulottuvuus pakolaistraumatyö on. Asiantuntijuudella tutkimuksessa tarkoitan sitä, että henkilö hallitsee syvällistä tietoa, ymmärrystä ja taitoja tietyllä alueella. Asiantuntija on henkilö, jolla on korkea tietämys, kokemus sekä taitoja kyseisellä alalla, mikä mahdollistaa hänen tarjoavan arvokasta ja luotettavaa tietoa, neuvoja tai ratkaisuja kyseiseen aiheeseen liittyen. (Ks. tarkemmin asiantuntijuuden määrittely luvusta 2). Saari (2000) määrittelee traumatyön siten, että traumatyössä ihmistä autetaan käsittelemään traumaattisia kokemuksia ja löytämään keinoja selviytyä niistä. Pakolaistraumatyöllä viitataan samanlaiseen työskentelyyn, joka keskittyy nimenomaan traumatisoituneisiin pakolaisiin. Se on erikoistunutta työtä, jossa autetaan ihmisiä käsittelemään ja toipumaan heidän kokemistaan traumoista, jotka voivat liittyä pakomatkaan,

sotatilanteisiin, kidutukseen, väkivaltaan, menetyksiin ja muihin vaikeisiin elämäntilanteisiin.

Tutkielmani aineisto koostuu teemahaastatteluista, joissa haastateltavina oli kolme sosiaalialan ammattilaista, jotka kaikki työskentelevät pakolaisten kanssa. Tutkielmassa ei keskitytä yksinään pakolaisiin tai heidän traumaattisiin ja ikäviin kokemuksiin, vaan fokus pysyy asiantuntijuudessa ja tähän liittyvissä asioissa. Haastateltavista käytetään tutkielmassa pseudonyymeja lukemisen selkeyttämiseksi ja tutkimuseettisistä syistä (ks. etiikasta luku 3.3).

1.2 Tutkimuskysymykset

Maisterintutkielmani tavoitteena on selvittää, miten sosiaalialan ammattilaisten asiantuntijuus on kehittynyt pakolaisten kanssa tehtävässä työssä, ja mitkä asiat asiantuntijuuden kehittymiseen vaikuttavat. Haluan myös selvittää, millaisia rakenteellisia muutoksia pakolaistyö on kohdannut ja mitä seurauksia näillä muutoksilla on ollut. Tutkielmani on laadullinen haastattelututkimus, ja aineistona on kolme teemahaastattelua, jossa äänen saavat pakolaistraumatyötä tekevät suomalaiset asiantuntijat Aalto, Kataja ja Ruska (pseudonyymeja).

Pakolaisten kanssa työskennellessä on tärkeää, että nämä ammattilaiset ovat oman alansa asiantuntijoita, jotta he voivat tarjota asiakkailleen asiantuntevaa ja relevanttia apua. Tämä edesauttaa kotoutumista ja onnistunutta integroitumista yhteiskuntaan. Pakolaistyön kentän ja sen rakennemuutosten tulisi tukea ammattilaisia kehittymään asiantuntijoiksi.

Maisterintutkielmassani on kaksi tutkimuskysymystä;

1. Miten ammattilaisen asiantuntijuus on kehittynyt pakolaistyön kentällä?
2. Mitkä asiat myötävaikuttavat asiantuntijuuden kehittymiseen?

Näillä tutkimuskysymyksillä pyrin saamaan ymmärrystä siitä, miten haastateltavat käsittävät ja määrittelevät oman asiantuntijuutensa.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Pakolaistyöhön fokusoituvan maisterintutkielman kannalta relevanttia asiantuntijuutta käsittelevää kirjallisuutta löytyy erityisen paljon sosiaalityön kentältä. Tämän tutkimuksen kannalta tärkein tutkimus on Tarja Juvonen, Jari Lindh, Anneli Pohjola ja Marjo Romakkaniemen kirjoittama teos *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus (2018)*, joka tarkastelee sosiaalityön asiantuntijuutta sen murrosvaiheessa. Tässä teoksessa tarkastellaan asiantuntijuutta esimerkiksi sosiaalityön poliittisuuden, hallinnan, jaetun tiedon, teknologia- ja terapiaosaamisen, globalisoitumisen, valinnanvapauden sekä palvelujen markkinoitumisen näkökulmista. Tässä tutkimuksessa sosiaalityön asiantuntijuus määrittyy Laitisen ym. (2018) osaamis- ja tietoperustan näkökulmasta näin:

Sosiaalityön asiantuntijuus tiivistyy teoreettisiin, metodisiin, tutkimuksellisiin taitoihin. Siinä yhdistyvät asiakkaiden tukeminen ja vahvistaminen psykososiaalisen työn avulla sekä yhteiskunnallisen vaikuttaminen rakenteellisella työotteella. Rakenteellinen työ näkyy sosiaalisten kysymysten esiin nostamisena ja niihin vaikuttavien yhteiskunnallisten mekanismien tunnistamisena ja muuttamisena. Sillä tavoitellaan yksilöllisten ja yhteisöllisten ongelmatilanteiden lievittämistä sekä ihmis- ja perusoikeuksien todentamista päätöksenteko- ja suunnitteluprosesseissa. (Laitinen et al., 2018).

Myös opinnäytetöitä asiantuntijuudesta löytyy runsaasti. Eeva Parviainen esimerkiksi tutki maisterintutkielmassaan (2020) sosiaalityön asiantuntijuutta koulussa ja totesi, että kouluympäristössä sosiaalityöntekijöiltä odotetaan hyvin vahvaa asiantuntijuutta. Sannamari Markkanen taas keskittyi maisterintutkielmassaan (2017) päivystysalueen työntekijöiden asiantuntijuuteen, ja Heidi Hintikka tutki voimistelupalmentajien asiantuntijuutta (2011) sen kehittymisen ja kehittymistä haittaavien asioiden näkökulmasta.

Etnologisia ja antropologisia tutkimuksia asiantuntijuudesta nimenomaan pakolaistyön kentällä ei kuitenkaan ole tehty, ja sosiaalityön kentällä näkökulma on myös vähän tutkittu. Milla Lumio on maisterintutkielmassaan tutkinut monikulttuurisen sosiaalityön asiantuntijuutta (2009) ja todennut pienien ja isojen kuntien monikulttuurisessa sosiaalityössä olevan paljon eroja.

Itse valitsin pakolaistraumatyön ja asiantuntijuuden tutkimuskohteeksi, koska olen opiskellut pääaineeni antropologian lisäksi sivuaineena sosiaalityötä ja tulevaisuudessa minua kiinnostaisi työskennellä asiantuntijatehtävissä juuri pakolaistyön kentällä. Sosiaalityön opinnoissani suoritin harjoittelujakson perheneuvolassa, jossa harjoitteluohjaajani kanssa keskustelimme paljon traumaista ja niiden vaikutuksista. Asiantuntijuus kiinnostaa minua myös ilmiönä. Halusin tutkimuksessani perehtyä siihen, miten nämä omien alojensa ammattilaiset ovat edenneet siihen pisteeseen, että pitävät itseään asiantuntijoina. Haluan ymmärtää, miten nämä asiantuntijat onnistuvat hallitsemaan ja ymmärtämään pakolaistyöhön liittyviä kokonaisuuksia sillä tavalla, että kykenevät kouluttamaan muita ja tekemään työnsä erinomaisesti.

2 ASIANTUNTIJUUS JA PAKOLAISTYÖ

Asiantuntijuus on yksi tämän tutkimuksen tärkeimmistä käsitteistä, ja sille löytyykin hyvin paljon erilaisia määritelmiä. Mikko Jakonen (2017) on todennut, että asiantuntijuus liittyy yksilön tai ryhmän erityistaitoihin, osaamiseen ja asiantuntemukseen tietyllä alueella. Se on kykyä ratkaista monimutkaisia ongelmia, tehdä päteviä päätöksiä ja tuottaa arvokasta tietoa omalla asiantuntija-alueellaan. Päivi Tynjälä (2004) taas artikkelissaan *Asiantuntijuus ja työkuulttuurit opettajan ammatissa* määritellyt asiantuntijuuden kapea-alaiseksi ja kontekstisidonnaiseksi osaamiseksi, joka kehittyy pitkäaikaisen kokemuksen myötä. Asiantuntijuus liittyy yksilön kykyyn hahmottaa ongelmia laaja-alaisesti, prosessoida niitä syvällisesti ja toimia joustavasti tilanteen mukaan. Asiantuntijuus perustuu kokemuksen myötä syntyvälle hiljaiselle tiedolle ja intuitiiviselle otteelle.

Jyväskylän yliopiston Kaija Collin (2009) on kuvaillut asiantuntijuutta korkeatasoiseksi osaamiseksi, jossa tiedot, taidot ja itsesäätely ovat integroituneet toiminnaksi. Asiantuntijuuden kehitys tapahtuu Collinin mukaan tavoitteellisen opiskelun ja harjoittelun kautta. K. Anders Ericsson (2018) taas määrittelee asiantuntijaksi henkilön, joka on erityisen taidokas ja asiantunteva jollain tietyllä alalla tai jota yleisesti pidetään luotettavana lähteenä tiedolle, viranomaisten, kollegoiden sekä tavallisen väestön toimesta.

Pakolaistyö tässä tutkielmassa tarkoittaa nimenomaan pakolaisten kanssa tehtävää työtä sosiaalialalla, eli esimerkiksi sosiaalityötä, terapiaa ja mielenterveystyötä. Sisäministeriö määrittelee pakolaisen näin:

Pakolainen on henkilö, jolle on myönnetty turvapaikka jostakin valtiosta. Pakolaisaseman saa Suomessa myös henkilö, joka otetaan Suomeen UNHCR:n esityksestä pakolaiskiintiössä. (Sisäministeriö 2021.)

Pakolaistyön asiantuntijoina tässä tutkimuksessa toimivat kolme Suomeen saapuneiden pakolaisten kanssa työtä tekevää asiantuntijaa, yksi sosiaalityöntekijä ja kaksi psykologia, jotka saavat äänen haastattelupuheessa ja määrittävät sitä kautta, mitä pakolaiskentällä tehtävä asiantuntijuus on tämän tutkimuksen rajauksen puitteissa.

3 AINEISTO

3.1 Etnografia tässä tutkimuksessa

Maisterintutkielmani aineistonkeruumenetelmänä ovat laadulliset teemahaastattelut, ja tutkimus perustuu etnografiselle tutkimusotteelle. *Etnografialle* käsitteenä ei ole vain yhtä oikeaa määritelmää, vaan se voi merkitä eri ihmisille erilaisia asioita Outi Fingerroos ja Konsta Kajander ovat teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät* (2022) avanneet, miten eri tavoin käsite voidaan määritellä. Jollekin etnografia tarkoittaa klassisen antropologian tapaan paikkaan sidottua kenttätyötä. Toiselle etnografia voi tarkoittaa tutkimuksellista orientaatiota, johon liittyy tutkijan kokemukset kentällä olosta. Kolmannelle etnografia voi liittyä koko prosessiin tutkimusta tehdessä. Fingerroos ja Kajander summasivat etnografian tarkoittamaan kulttuurien tutkimuksen inhimillisiä käytäntöjä. Etnografia on myös tutkimusprosessia ohjaava orientaatio, johon sisältyy inhimillisten tutkimuskohteiden tutkiminen laadullisia tutkimusmenetelmiä käyttäen.

Tässä maisterintutkielmassa etnografinen otteeni on nimenomaan edellä kuvatunkaltainen orientaatio, josta käsin tutkin pakolaistyön ammattilaisia ja heidän asiantuntijuuttaan. Tutkimuskenttäni taas on pakolaistyö sosiaalialalla, ja varsinainen kenttätyöni tässä tutkielmassa oli haastattelututkimusta.

3.2 Teemahaastattelujen toteutus

Aineistonkeruuni perustuu laadulliselle tutkimukselle, jolla tutkimuskirjallisuudessa tarkoitetaan menetelmää, jossa tarkoituksena on ymmärtää tutkittavaa kohdetta kokonaisvaltaisesti (Jyväskylän yliopisto, 2012). Tämän maisterintutkielman aineisto koostuu kolmesta *teemahaastattelusta*. Haastattelumenetelmäksi valitsin teemahaastattelun, koska halusin jättää tilaa haastateltavien omalle puheelle. Teemahaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa ei ole valmiiksi muotoiltuja, yksityiskohtaisia kysymyksiä, vaan kyseessä on keskustelunomainen haastattelu ja aiheena on ennalta suunnitellut teemat (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006).

Haastatteluja varten mietin etukäteen teemat, mitä haluan käsitellä, ja tämän lisäksi lähetin kaikille haastateltaville etukäteen listan tukikysymyksistä (ks. liite 1), jotta haastateltavat tietäisivät etukäteen, millaisia kysymyksiä esittäisin. Teemalista minulla oli ylhäällä omissa muistiinpanoissa, jotta pystyin sen avulla ohjailemaan haastattelua tarpeen tullen. Teemalistaani hahmotellessa apunani oli ohjaajani Kaisa Nissi, joka on pakolaistraumatyöhön erikoistunut etnologi ja sosiaalialan ammattilainen, ja näin ollen hän osasi kommentoida teemalistani toimivuutta. Nissi on myös kirjoittanut väitöskirjan liittyen monikulttuuristen liittojen kerrontaan (2017). Teemalistallani oli seuraavat teemat: asiantuntijuus käsitteenä ja asiantuntijuuden kehitys, työn kuormittavuus, onnistumiset, rakenteelliset asiat ja niiden vaikutus. Teemat valikoitiin niin, että tutkimuksessa äänen saavat nimenomaan asiantuntijat: he puhuvat omasta työstään ja asiantuntijuudestaan pakolaiskentällä. Näin ollen tarvetta eettiselle ennakoarvioinnille ei ole ollut.

Haastateltavia lähdin etsimään internetistä, esimerkiksi Tampereen kaupungin maahanmuuttopalveluiden, Suomen Punaisen Ristin ja THL:n (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos) sivuilta. Tavoitteenani oli löytää pitkään pakolaisten kanssa työskennelleitä, jotka olisivat joskus uransa aikana kohdanneet tai tehneet traumatyötä. Pitkään työtä tehneiksi määrittelin sellaiset henkilöt, jotka olivat tehneet aiheeseen sopivaa työtä vähintään 10 vuotta. Haastateltavien löytämiseen sain paljon apua ohjaajaltani Kaisa Nissiltä, joka julkaisi haastattelukutsuni alan ammattilaisten

Facebook-ryhmässä. Aluksi sain paljon kieltäviä vastauksia, mutta lopulta useampikin henkilö oli kiinnostunut osallistumaan ja päädyin valitsemaan haastateltaviksi ne henkilöt, jotka vaikuttivat sopivimmilta aiheeseeni uransa pituuden ja työtehtävien perusteella.

Tutkimuksen aihetta miettiessäni minua kiinnosti erityisesti pakolaisten kanssa tehtävä traumatyö. Aineistoa kerätessä kuitenkin huomasin, että rajaus olisi liian tiukka, eivätkä haastateltavani kokeneet itseään niinkään traumatyön tekijöiksi vaan enemmänkin ammattilaisiksi, jotka työskentelevät traumatisoituneiden ihmisten kanssa. Tämä tuli esiin myös haastateltavia etsiessä, kun sain useamman kieltävän vastauksen sen perusteella, ettei kyseinen henkilö ole tehnyt traumatyötä vaan yleisesti työskennellyt pakolaisten kanssa. Muutinkin jo tässä vaiheessa omaa näkökulmaani enemmän siihen suuntaan, että tutkisin henkilöitä, jotka ovat uransa aikana kohdanneet ja työskennelleet traumatisoituneiden pakolaisten kanssa. Tämä johti myös siihen, että päädyin muuttamaan tutkielmani otsikkoa ja tutkimuskysymyksiä: fokusoin traumatyön sijaan asiantuntijuuteen pakolaistyössä.

Haastateltavien löydyttyä lähdin suunnittelemaan haastattelujen toteutusta sekä niiden teemoja. Koronatilanteen vuoksi toteutin kaksi haastattelua videoetäyhteydellä ja yhden kasvokkain koronaturvallisesti. Haastattelurunkoa suunnittelin yhdessä ohjaajani kanssa ja päädyin jakamaan haastattelut neljään teemaan: (1) opinto- ja työpolkuun, (2) asiantuntijuuteen, (3) alan rakenteellisiin asioihin sekä (4) haasteisiin ja onnistumisiin työssä.

Jokaiselle haastattelulle olin varannut kaksi tuntia aikaa ja nauhoitin haastattelut yliopiston digitaalisella tallentimella. Haastattelujen pituudet vaihtelivat tunnista kahteen tuntiin. Tapaamisten jälkeen aloitin haastattelupuheiden litteroinnin. Haastatteluista teen peruslitteraatiot, puhekielisinä. Tämä tarkoittaa, että jätin litteraatiosta pois turhat äännähdykset ja toistot, mutta en selkeistä puhetta enkä muuta lauserakenteita. Litteraatiossa kuvaan itseäni haastattelijana ja lyhenteellä H, litteraation selkeyttämiseksi kuvaan haastateltavia termillä osallistuja ja lyhenteellä O eli osallistuja.

Luvussa 4 käyn tarkemmin läpi, mistä teemoista ja asioista kunkin haastateltavan kanssa keskusteltiin. Ensimmäisestä haastattelusta (Aalto) sain huomattavasti enemmän materiaalia kuin kahdesta seuraavasta (Kataja ja Ruska). En osaa arvioida, liittyikö tämä siihen, että ensimmäinen haastattelu toteutettiin haastateltavan työpaikalla kasvotusten, vai oliko kyse vain siitä, että tämä haastateltava sattui olemaan puheliaampi kuin muut haastateltavat.

3.3 Aineistonhallinta ja etiikka

Aineistonhallinta on tärkeä ja olennainen osa jokaista tutkimusta. Sillä tarkoitetaan tapoja ja käytäntöjä, joiden avulla tutkimusdata ja niihin liittyvä tieto luodaan, tallennetaan ja järjestetään siten, että kyseinen tutkimusdata säilyy luotettavana ja käytettävänä. Aineistonhallinta varmistaa myös, että tietosuoja ja tietoturva ovat kunnossa datan elinkaaren ajan. (Jyväskylän yliopisto, 2022). Haastateltaville antamassani ja heidän kanssaan läpikäydyssä tietosuojailmoituksessa on avattu seuraavat asiat: tutkielman aihe ja sitä koskeva haastattelu, henkilötietojen käsittely, haastattelusta vastaavat tahot, haastattelun tausta ja tarkoitus, haastattelun toteuttaminen ja kerättävät henkilötiedot, henkilötietojen suojaaminen, tulokset, rekisteröidyn oikeudet, henkilötietojen säilyttäminen ja arkistointi sekä rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen. Kaikki haastateltavat olivat tutustuneet lomakkeisiin etukäteen, eikä heillä ollut ilmennyt kysyttävää niihin liittyen.

Tutkimuksessani aineiston käsittelyperusteena toimii nimenomainen suostumus, joka on tehty kirjallisesti Jyväskylän yliopiston valmiilla suostumuslomakkeella. Suostumuslomakkeella käy ilmi, että haastateltava tietää millaiseen tutkimukseen osallistuu ja on saanut tarpeeksi aikaa tutustuakseen tietosuojailmoitukseen sekä pohtiakseen halukkuuttaan osallistua. Suostumuslomakkeella on ilmoitettu, että kaikki data ja aineisto tuhoataan tutkimuksen valmistuttua tai viimeistään 1.1.2024. Haastateltavat ovat allekirjoituksellaan antaneet suostumuksen haastattelulle ja sen aineiston

käyttämislle tutkimuksessani. Kopio suostumuslomakkeesta ja tietosuojailmoituksesta ovat tämän tutkielman liitteenä. Aineiston tuhoan tutkielman arviointiprosessin päätyttyä keväällä 2023. Tutkimusprosessin aikana olen säilyttänyt aineistoani tietoturvalisesti Jyväskylän yliopiston U: asemalla (haka log-in). Toimin itse aineistoni rekisterinpitäjänä. Rekisterinpitäjänä tehtäväni on huolehtia ja toteuttaa rekisteröidyn oikeuksista.

Tutkimusaineistoani ei arkistoida. Ennen aineiston keräämistä olin yhteydessä Tietoarkistoon tiedustellakseni, olisiko heillä kiinnostusta arkistoida aineistoani. Tietoarkisto ei kuitenkaan ota vastaan aineistoja, joihin kuuluu alle 10 haastattelua. Tietoarkisto myös haluaa aineistot täysin anonymisoituina, jolloin haastatteluistani tulisi poistaa kaikki asiat, mitkä mahdollistaisivat oikeaan henkilöön yhdistämisen jopa ilman tunnistetietoja, kuten opiskelualat ja työpaikat. Tämä johtaisi siihen, ettei aineistosta jäisi tarpeeksi hyödyllistä materiaalia jäljelle. Näin ollen tuhoan kaiken keräämäni tutkimusaineiston maisterintutkielmani valmistuttua.

Tutkimusetiikka on oleellinen osa kaikkia tutkimuksia. Tutkimuksen tulee noudattaa vastuullisen tieteen käytäntöjä ja olla eettisesti kestävä. Aiheeseeni liittyviä tutkimuseettisiä asioita ovat muun muassa haastateltavieni kohtaamien asiakkaiden henkilöllisyyden ja kokemusten turvaaminen, haastateltavien pseudonymisointi ja hyvinvointi sekä aineiston asianmukainen säilytys ja käsittely (Kuula 2011).

Maisterintutkielmani aihetta pohtiessani tiesin heti, että haluan tutkimukseni liittyvän jollain tapaa monikulttuurisuuteen, turvapaikanhakijoihin tai pakolaisiin. Kandidaatintutkielmassani tutkin turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia, joten tuntui luontevalta jatkaa samansuuntaisesti myös maisterintutkielmassa. Turvapaikanhakijat ja pakolaisuus on kuitenkin aiheena sellainen, että tutkimuksen aihetta miettiessä täytyy olla tarkka, mihin tutkimuksen painopisteen haluaa kohdistaa. Jos tässä tutkimuksessa painopiste olisi pakolaisten traumaattisissa kokemuksissa, aihe olisi erittäin sensitiivinen opiskelijan tehtäväksi ja eettinen ennakoarviointi olisi ollut välttämätön. Tutkimuksessani ei siis ole kyseessä pakolaisten kohtaamien traumaattisten kokemusten läpikäynti. Sen sijaan keskityn

työhön liittyvään asiantuntijuuteen ja ammattilaisuuteen, josta myös ammattilaisten tulee puhua eettisesti ja sensitiivisesti. Kaikki haastateltavani puhuivat urastaan ja työstään loukkaamatta asiakkaidensa yksityisyyttä tai omaa salassapitovelvollisuuttaan. Käytännössä suunnittelin myös teemahaastatteluni siten, etteivät sensitiiviset asiat työhön liittyen olleet haastattelussa aiheena - eli haastateltavat saivat itse tehdä päätöksen siitä, millaisia asioita tuovat haastattelussa esiin. Haastattelukutsussa kerroin, mistä tutkimuksessa on kyse, ja haastattelua ennen informoin haastateltavat vielä tarkemmin tutkimuksen luonteesta, teemahaastattelusta ja sen kulusta sekä lähetin etukäteen luettavaksi haastattelun tukikysymykset ja tarvittavat suostumuslomakkeet.

Tutkielmassani en käytä haastateltavista suoria henkilötietoja ja pyrin välttämään kaikkea turhaa henkilötietojen käsittelyä tai käyttöä. Tutkimuksessani henkilötiedoilla tarkoitetaan kaikkea tietoa, minkä voisi tunnistettavasti liittää henkilöön. Henkilötietoihin kuuluu muun muassa nimi, sähköposti ja katuosoite. Epäsuoria henkilötietoja ovat muun muassa koulutus, ammatti ja ikä. (Tietoarkisto). Kuvaan haastateltavia nimillä Aalto, Kataja ja Ruska, jotka siis ovat pseudonyymejä.

3.4 Aineistosta analyysiksi

Analyysimenetelmäksi tähän tutkielmaan valitsin *teemoittelun*. Teemoittelu menetelmänä tarkoittaa, että aineistomassasta tunnistetaan esimerkiksi haastatteluja yhdistäviä tai erottavia teemoja. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Teemoittelussa on tärkeää suhtautua haastateltavien puheesta litteroituihin teksteihin ennakkoluulottomasti, koska ne eivät aina täysin seuraa teemahaastattelurunkoja.

Lähtiessäni lukemaan litteroituja haastatteluaineistoja, ensimmäinen tavoite oli vain lukea aineistot läpi ja muistutella mieleen haastattelutilanteita. Seuraavaksi luin aineistoja vielä useamman kerran tarkemmin läpi, tavoitteena tunnistaa toistuvia teemoja ja olennaisia asioita. Tässä toteutui lähiluvun tekniikka, joka tarkoittaa sitä,

että paneuduin yksityiskohtaisesti aineistoon ja tunnistin sieltä merkityksellisiä teemoja sekä rakenteita.

Teemoittelun toteutin siten, että tulostin litteroidun aineistoni, josta lähdin etsimään toistuvia teemoja. Toistuvat teemat merkitsin värikoodein, jotta näen selkeästi missä kohtaa mitäkin haastattelua käsitellään mitäkin yhteistä teemaa. Teemat, joita valmiista aineistosta nousi esiin, olivat osittain samoja teemoja, joita oli ennen haastatteluja tekemässäni teemalistassa: asiantuntijuuden merkitys, rakenteelliset asiat, pakolaistraumatyö, haasteet ja ongelmat sekä asiantuntijuuden kehitys. Teemoittelun myötä kuitenkin nousi esiin myös uusia teemoja sekä aihealueita, kuten sijaistraumatisoituminen sekä pakolaisuus käsitteenä ja osana yhteiskuntaa.

Tutkimukseni analyysissa (luku 5) teemoittelu näkyy siten, että olen alaotsikoiden alle kerännyt samaan teemaan liittyviä ajatuksia aineistostani. Seuraavassa luvussa esittelen haastattelemiini kolme asiantuntijaa, Aallon, Katajan ja Ruskan. Sen jälkeen syvennyn kolmessa haastattelussa esiinnousseisiin teemoihin tekemiäni temaattisten rajauksien puitteissa.

4 PAKOLAISTYÖN ASIANTUNTIJAT

4.1 Aalto (haastattelu 1)

Ensimmäinen haastateltavani oli 60-70-vuotias sosiaalityöntekijä, joka on tehnyt pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa töitä jo useamman vuosikymmenen ajan. tein haastattelun helmikuussa 2022. Sovimme haastattelun tapahtuvaksi haastateltavan työpaikalla. Käytän tekstissä haastateltavasta nimeä Aalto tekstin luettavuuden helpottamiseksi.

Alun perin Aalto oli kouluttautunut matkailualalla, mutta se alkoi nopeasti tuntua väärältä polulta. 1980-luvun puolivälissä haastateltavani kouluttautui sosiaalihuoltajaksi, josta sai sosiaalityöntekijän pätevyyden. Kunnan virassa hän aloitti työnsä 1990-luvun alussa ja on ollut samassa työpaikassa tähän päivään saakka. Nimenomaan turvapaikanhakijoiden sekä pakolaisten kanssa työskentelemään Aaltoa ajoi kiinnostus kansainvälisyyteen sekä omat kokemukset ulkomailla siirtolaisena asumisesta. Aallolla oli useita eri työnimikkeitä ja -tehtäviä, mutta kaikki kuitenkin pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa. Viimeisin työtehtävä on ollut enemmän kehittämis- kuin asiakastyötä.

Asiantuntijuus

Haastattelun seuraavana keskeisenä teemana oli asiantuntijuus ja sen kehittymiseen liittyvät asiat Aallon työssä. Aalto kokee, että hänen oma asiantuntijuutensa on kehittynyt asiakkaiden kautta. Hän näkee omaksi tiekseen oppia sen, että hän kysyy ja kuuntelee kun asiakkaat kertovat elämästään ja kokemistaan asioista. Aalto painottaa myös sitä, että hän kohtaa kaikki asiakkaansa yksilöinä, ilman ennakkoletuksia.

Aalto kertoi, että aloittaessaan uransa Suomeen tuli paljon pakolaisia Persianlahden ja Bosnian sodan takia. Osa pakolaisista tuli suoraan kidustusleirejä vastaavista paikoista, joka aiheutti huolen siitä, miten asiakkaat voi kohdata, kun ei itse tiedä heidän kulttuuristaan tai elämästään mitään. Aalto sanoo, että hänellä on työssään aina ollut ensimmäisenä prioriteettina asiakas, se pakolainen kenen kanssa hän saa työskennellä, joka toimii eräänlaisena opettajana kertoessaan omasta elämästään, kulttuuristaan ja kokemistaan asioista.

Aalto pitää asiantuntijuutena myös sitä, että hän mukautuu asiakkaan mukaan. Esimerkkinä hän kertoi sen, että puhuu eri tavalla pakolaisnaiselle, joka on asunut maaseudulla ja kasvattanut 10 lasta, eikä osaa lukea tai kirjoittaa, kuin kaupungissa asuneelle, korkeasti koulutetulle väitöskirjatutkijalle. Asiakkaiden ollessa erilaisia ja kaikki omanlaisiaan yksilöitä, yksi tavoite on kuitenkin jokaisessa kohtaamisessa sama; kysyä ja ymmärtää kunkin asiakkaan omat selviytymiskeinot, jonka avulla häntä voidaan auttaa sopeutumaan uuteen elämään uudessa maassa. Aalto on sitä mieltä, että paras tie asiantuntijuuteen on tavata paljon ihmisiä, kysyä ja kuunnella.

Aalto näkee asiantuntijuuden monisuuntaisena asiana, jota hän on työssään kasvattanut ja kehittänyt uteliaisuudella ja kiinnostuksella ihmisiä kohtaan. Tärkeää on myös kyky olla tekemättä ennakkoletuksia asiakkaista, vaikka vastassa olisikin "sadas arabimies". Aalto sanoo, että häntä on kiinnostanut kuulla puhuttavan maahanmuuttajien ja pakolaisten yhteisöllisistä kulttuureista, koska vaikka kulttuuri ja elämäntapa olisivatkin yhteisöllisiä, siellä on yhtä lailla yksilöitä, kuin esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Saman perheen sisällä on erilaisia yksilöitä, jotka

ajattelevat eri tavalla ja ovat kohdanneet erilaisia asioita. Tämä voi johtaa harhaluuloihin ja turhiin ennakko-oletuksiin pakolaisia kohdatessa.

Aalto kertoo, kuinka kohdattuaan jokaisen asiakkaan yksilönä ja selvitettyään tarpeeksi tietoa, tarvitaan vahvaa ammatti-identiteettiä, jotta voidaan tehdä päätökset siitä, mitä hankitun tiedon valossa tehdään. Hän kertoo, kuinka hänellä on aina kaiken tekemänsä työn pohjalla vahva sosiaalialan ammatti-identiteetti, jonka päälle hän rakentaa kaiken muun. Aalto arvostaa hyvin paljon Suomessa saatavaa sosiaalialan koulutusta ja sitä työtä, jota he tekevät. Tämän takia hän on myös ammatillisesti tiukka ja haluaa puolustaa tekemänsä työn rajoja.

Asiantuntijuuteen liittyen Aalto kertoi myös, kuinka hänelle asiantuntijuus on sitä, kuinka hän kohtaa asiakkaansa kumppanin asemassa. Asiakas on hänen tiedonlähteensä ja heidän tulee toimia yhteistyössä, ilman vastakkainasettelua. Asiantuntijuuden kehittymiseen Aallon mukaan vaikuttaa myös hyvin paljon verkostoituminen ja yhteistyö muiden tahojen kanssa. Aalto kertoo, että 1990- ja 2000-luvulla oli paljon verkostotyönkoulutuksia, joissa heitä koulutettiin siihen, ettei asiakkaan asioita saa yksin parannettua, vaan aina tulisi löytää ympärille ihmiset, joilla kaikilla on erityisosaaminen jossain asiakkaalle relevantissa asiassa. Asiakas hyötyy eniten siitä, että saa auttajakseen useita asiantuntijoita. Kehittämistyön tärkeimmäksi saavutukseksi Aalto kertoo olevan sen, kun he palkkasivat kulttuuripalveluiden työntekijän sosiaalitoimistoon. Tämä työntekijä otti tehtäväkseen hoitaa erityisesti kulttuurisen kotoutumisen, eli hän vei esimerkiksi pakolaisäitejä kaupunkikierroksille ja teki kulttuurisesti ja sosiaalisesti kiinnostavaa työtä.

Aallon mukaan asiantuntijuuden saavuttamista helpottaa uteliaisuus ja kiinnostuneisuus kansainvälisistä asioista, etenkin politiikasta. Valtaosa Suomeen saapuvista pakolaista pakenevat nimenomaan sotaa, joten edes jonkinlainen käsitys kansainvälisestä politiikasta auttaa työssä. Aalto on itse kohdannut asiakkainaan muun muassa chileläisiä, vietnamilaisia, kurdeja, bosnialaisia, kosovolaisia, syyrialaisia, afganistanilaisia, kongolaisia sekä ruandalaisia, kaikki sotaa pakenevia.

Aalto kokee, että häntä itseään on aina auttanut se, että on edes jotain taustatietoja sen maan tilanteesta, josta asiakkaat ovat tulleet.

Aallon keskustelu ajautui politiikan ja kansalaisvastustuksen suuntaan. Hän kertoi, kuinka on esimerkiksi puolueita, jotka vahvastikin ovat maahanmuuttoa ja pakolaisia vastaan. Aalto kokee, että osa asiantuntijuutta on pystyä pitämään oma asiantuntijarooli hallinnassa. Aalto kertoi, että pakolaiskriisin aikaan vuosina 2015–2016 hän oli kollegoidensa kanssa usein pohtinut sitä, kuinka keskusteluohjelmissa, joissa aiheena oli pakolaiskriisi, kuka tahansa pystyi esiintymään kotoutumisen ja maahanmuuton asiantuntijana.

Retoriikka

Aalto pohti myös pakolaisten uhriretoriikkaa ja sitä, miten heitä usein kuvataan avuttomiksi uhreiksi, joilla ei ole tietoja tai taitoja sekä traumojen vaikutuksia. Aallon mukaan pakolaisten parissa tehtävässä työssä on tärkeää muistaa sosiaalityön etiikka ja tunnustaa jokaisen yksilön ihmisarvo. Vastään saattaa tulla pakolainen, joka on tehnyt pahoja asioita ja aiheuttanut muille kärsimystä, mutta hänet tulee silti kohdata arvokkaana yksilönä. Kysyessäni Aallolta onko ollut vaikea kohdata asiakkaita, jotka ovat elämässään tehneet pahoja asioita, hän kertoi, että etenkin uransa alkuaikoina se aiheutti ahdistusta.

Erityisesti Aallolla haastattelussa nousi esiin ajatus siitä, ettei hänellä ole tarpeeksi tietoja ja kykyjä auttaa, koska hän ei ole traumaterapeutti. Hän kertoi yleisesti työssään suhtautuvan traumoihin - sillä tavalla, että koska hänellä ei ole sopivaa koulutusta, hän ei voi lähteä avaamaan asiakkaiden traumoja. Aalto tiivistää asian siten, että jos traumat avaa, niiden kanssa pitää pystyä työskentelemään, mikä taas Aallon mielestä ei onnistu ilman terveydenhuollon ja psykiatrian ammattilaisia. Sosiaalityöntekijän tehtävä on hoitaa enemmän asiakkaan käytännön asioita ja jättää traumat ja mielenterveyden asiat muille asiantuntijoille.

Aalto kertoi, ettei hän tunnista ajatelleensa uransa aikana, että kaikki pakolaiset olisivat uhreja, mutta kuitenkin ymmärtää miksi edelleen ihmiset ja erilaiset tahot saattavat ajatella näin ja olettaa, että kaikki pakolaiset olisivat traumatisoituneita ja traumaterapian tarpeessa. Aalto ajattelee, että traumoista puhuminen voi pahimmillaan sulkea taakseen kaiken muun asiakkaan elämään liittyvän. Aalto kertoo myös tavanneensa asiakkaita, jotka ovat itse kokeneet olevansa uhreja ja tämä on voinut vaikeuttaa vuorovaikutusta ja yhteistyön tekemistä, kun asiakas on vaatinut, että yhteiskunta korvaa hänelle kaikki kokemansa menetykset. Näissä tapauksissa sosiaalityöntekijä edustaa yhteiskuntaa ja mikäli asiakkaan vaatimukseen ei vastata, sosiaalityöntekijä on huono ja syyllinen tähän. Osa asiakkaista on nähnyt toimeentulotuen ja muut palvelut, joita Suomessa tarjotaan, korvauksina omista vaikeista kokemuksista ja sosiaalityöntekijä on joutunut tilanteeseen, joka muistuttaa kaupankäyntiä tai sotakorvausten jakamista. Aalto kertoo, että tämä on tuntunut vaikealta siitä syystä, että tilanteissa, joissa asiakkaalla on paljon ongelmia, tulisi keskittyä myös muihin asioihin kuin rahaan, esimerkiksi ongelmien syiden käsittelyyn eikä pelkästään rahalliseen ratkaisuun.

Aalto on ollut mukana useassa valintadelegaatiossa kotoutumisen asiantuntijana, ja on tehnyt usean eri haastattelumatkan eri maihin pakolaisleireille. Matkojen tarkoituksena on ollut haastatella kiintiöpakolaisia, jotka on valittu Suomen kiintiöön. Haastatteluiden tarkoituksena on ollut saada mahdollisimman hyvä kokonaiskuva pakolaisesta. Haastatteluiden pohjalta on kirjoitettu raportti, jossa on avattu heidän ikä ja perherakenne, sosioekonominen asema, koulutus-, toimeentulo- ja terveystiedot. Osa saattoi tulla haastatteluun suoraan sairaalasta sota-alueella haavoittumisen jälkeen, mutta osalla sota oli jo kaukainen asia. Osa pakolaisista oli ollut pakolaisleirillä toisessa maassa jo 10 vuotta, eivätkä he välttämättä missään vaiheessa olleet kohdanneet sotaa, vaan lähteneet kotimaastaan jo ennen sitä. Kaikilla ei siis automaattisesti ollut traumaattisia sotakokemuksia, ainoastaan tieto siitä, että sota on käynnissä, mutta ei välttämättä omaa kosketuspintaa asiaan. Suuremmaksi ongelmaksi traumojen sijaan osoittautui käytännöllisemmät asiat. Lapset olivat joutuneet jättämään koulunsa kesken, perheet olivat joutuneet jättämään kotinsa ja

tavaransa, sukulaiset joutuivat asumaan keskenään hyvin ahtaasti asunto- ja rahapulan takia. Pakolaisleirillä ollessa ei monellakaan ollut työlupaa, joten ihmiset tekivät pimeitä töitä saadakseen edes vähän rahaa perheidensä elättämiseen.

Aallon nuorin kohtaama perheensä yksin elättävä oli 9-vuotias, jonka isä oli vammautunut ja äidin oli huolehdittava nuoremmista sisaruksista, joten koko perheen elatusvastuu oli siirtynyt tälle 9-vuotiaalle lapselle. Aallolle selvisi, että traumat, ongelmat ja huoli eivät johtuneetkaan yksinomaan sodasta vaan toimeentulosta, asumisesta, läheisten sairasteluista ja muista hyvin käytännöllisistä asioista, jotka olivat vain osittain seurausta sodasta. Aallon mukaan näillä matkoilla suurimpana asiana tuli esiin lasten asema. Pakolaisten saapuessa Suomeen, kukaan ei mieti sitä, onko tämä 9-vuotias saanut traumoja siitä, että on joutunut elättämään perheensä vanhempien ollessa tähän kyvyttömiä.

Aalto kertoi, että pakolaiset itse eivät käytä sanaa "trauma" vaan he puhuvat asiasta sanalla "stressi". Sanana stressi kattaa paljon muutakin kuin vain trauman termin varsinaisessa merkityksessä. Pakolaisten keskuudessa myös vaihteli suuresti se, ketkä traumoista ja stressistä huolimatta tekivät kolmea työtä samaan aikaan, huolehtivat perheestä ja suunnittelivat vielä muuttoa ulkomaille ja ketkä taas menettivät toimintakykynsä täysin. Tässäkin keskustelussa vahvistui se, kuinka tärkeää on muistaa kohdata ja nähdä pakolaiset yksilöinä.

Aallon mielestä termiä trauma myös käytetään liian kepein perustein. Aalto itse ei puhu traumasta eikä tee traumatyötä, vaan hän jättää sen terveydenhuoltoon, psykiatriisiin palveluihin, joissa traumoja osataan hoitaa ja käsitellä. Hän kuitenkin sanoo, että ihmisen taustat ovat tärkeä tunnistaa ja tiedostaa, koska ne vaikuttavat siihen, millaisia palveluita asiakas eniten tarvitsee ja millaista vuorovaikutus asiakkaan kanssa on. Paljon stressiä kokenut asiakas voi olla hyvin vaativa, hänellä voi olla vaikeuksia keskittyä ja hänen ajatuksensa voivat olla hyvin lyhytkantoisia, he eivät jaksaa ajatella elämäänsä kovin pitkälle. Aallon mukaan aina ei kuitenkaan ole kyse traumasta ja vaikka olisi, Aalto lähestyy asiaa siltä kannalta, että asiakas tarvitsee muutakin, kuin pelkästään trauman hoitamista. Aallon mukaan traumaa voi myös

helpottaa osallisuuden tunne, mielekäs tekeminen, itsensä kokeminen tärkeäksi ja kuulluksi.

Aallon oma näkökulma traumatyöhön on toiminnallisuus ja ratkaisukeskeisyys, kunhan mielenterveyden hoidollinen puoli on kunnossa. Aallon mielestä olisi tärkeää purkaa kuvitelma heikoista pakolaisista, jotka ovat aina uhreja, kun tilanne ei todellisuudessa ole sellainen. Pakolaisissa on paljon hyvin pärjääviä ihmisiä, ihmiset saattavat olla korkeasti koulutettuja, jotka poliittisista syistä pakenevat omasta maastaan. Kaikki eivät myöskään ole pahasti traumatisoituneita, vaan hyvin pärjääviä, toimeentulevia ihmisiä, jotka eivät vaan voi enää asua kotimaassaan.

Työn haastavuus

Pohdimme myös haastavia tai vaikeita tilanteita, joita Aalto on kohdannut asiakkaiden kanssa. Aalto kertoo, kuinka ajatellessaan haastavia tilanteita hän näkee mielessään asiakkaidensa kasvot ja muistaa jopa näiden nimet, asiat ovat juurtuneet mieleen. Aalto epäilee, että kyseessä voi olla jonkinasteista sijaistraumatisoitumista. Sijaistraumatisoitumisella tarkoitetaan sitä, kun auttamistyön seurauksena työntekijä kokee muutoksia omassa mielessä, kehossa tai tunteissa (Lindqvist, 2012). Aalto kertoi, kuinka tarpeeksi paljon traumatisoituneita ihmisiä kohdatessaan alkoi itse tuntemaan samoja tunteita, asioita kuunnellessa ilman, että niille voisi tehdä mitään. Vaikeat tilanteet ovat tuoneet ahdistusta, eikä niitä ole aina osattu purkaa oikein. Aallon mukaan sijaistraumatisoitumiseen ei tänäkään päivänä kiinnitetä tarpeeksi huomiota, mietitään enemmän vain palvelurakenteita ja tehokkuutta ja unohdetaan, miten työntekijät rasittuvat. Aalto kertoo, kuinka on joskus jopa herännyt keskellä yötä, kun asiakkaan tilanne on jäänyt kalvamaan mieltä. Vaikeita ovat Aallon mukaan etenkin ne tilanteet, kun asiakkaan tilanteessa on jotain, mikä osuu lähelle omaa elämää. Tapaamisissa saattaa tulla esiin asioita, esimerkiksi läheisen menetys, josta on myös omakohtaista kokemusta. Aallon mukaan se tuo kuitenkin myös tietynlaista herkkyyttä ja tietynlaista läheisyyttä asiakkaan kohtaamiseen. Aalto myös kertoo, että

erityisesti lapsiin liittyvät asiat ovat saattaneet tuntua vaikeilta ja tilanteista heränneet vaikeat tunteet on täytynyt erikseen käsitellä.

Tilanteet, joissa asiakkaana on vähemmistöön kuuluva henkilö, ovat voineet myös tuntua Aallolle vaikeilta – sen takia, että kyseiset asiat eivät ole olleet niin tuttuja. Aalto kertoo, että UNHCR eli Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö suosittelee usein kirjauksissaan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvien sijoitusta toiseen maahan ja esimerkiksi Syyriasta tulleiden kiintiöpakolaisten joukossa oli noin 10 % sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvia. Nämä henkilöt olivat saattaneet joutua kidutetuiksi kotimaissaan, jossa sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluminen on rikos ja sen lisäksi he kamppailivat vielä oman identiteettinsä löytämisen kanssa.

Aalto kertoo, että asiakaskunnassa myös yhdistyy monenlaista problematiikkaa, ongelmana ei ole pelkästään pakolaisuus ja siihen liittyvät mahdolliset traumat, vaan myös ongelmat esimerkiksi oman identiteetin, perheen ja hyväksikäytetyksi tulemisen kanssa. Aalto kertoo asiakkaasta, joka oli erityisesti jäänyt hänen mieleensä. Kyseessä oli sukupuoli-identiteettinsä kanssa kamppaileva pakolainen, joka tuhlassi kaikki rahansa nettiostoksiin ja oli kerryttänyt jo suuret velat itselleen. Tultuaan tapaamiseen asiakas heitti paperilaskunsa pöydälle ja totesi, että sosiaalityöntekijän tulee hoitaa hänen laskunsa. Aalto koki turhautuvansa ja ettei jaksaa tai pysty auttamaan ihmistä, joka ei itse tee mitään elämänsä kuntoon saamiseksi. Aalto kertoo, että hän painoi päänsä pöytään ja totesi hiljaa, ettei jaksaa asiakasta. Tapaamisessa mukana olleet asiakas, tulkki ja työtä seuraamassa ollut opiskelija olivat kaikki hyvin hämmentyneitä ja istuivat vain hiljaa paikoillaan. Hetken kuluttua asiakas varovasti tarttui Aaltoa olkapäästä ja kysyi hiljaa, mitä hän voisi tehdä auttaakseen. Aalto vastasi, että asiakas voi ottaa kynän ja paperia ja ruveta laskemaan yhteen laskujen summaa. Asiakas totteli ja lopulta he saivatkin selvitettyä tilanteen. Aalto kertoo, että teki tämän tietoisesti ajatellen, miten toimisi, jos kyseessä olisi esimerkiksi hänen oma ystävänsä. Aalto ikään kuin hyppäsi roolinsa ulkopuolelle, ja teki roolinvaihdon asiakkaan kanssa. Tilanne kääntyiikin niin päin, että asiakas auttoi sosiaalityöntekijää. Tämä sai asiakkaan hyvin myötämieliseksi ja asiakas koki auttavansa

sosiaalityöntekijäänsä hoitamalla omia asioitaan. Tämän kohtaamisen jälkeen kyseisellä asiakkaalla ja Aallolla oli erittäin hyvä ja toimiva asiakassuhde. Aalto kokee, että hankalassa tilanteessa hän onnistui vahvistamaan asiakkaan pystyvyyden ja osallisuuden tunnetta. Aallon mielestä pakolaisten kanssa työskennellessä on tärkeää valmentaa asiakasta itse ymmärtämään asioita ja itse tekemään asioita, sen sijaan, että asiat tehdään asiakkaan puolesta.

Hyvänä asiana työssään Aalto pitää yllä mainitun kaltaisia onnistumisen hetkiä. Mukavia muistoja on myös hyvistä yhteistöistä ja työkavereista. Merkityksellisenä Aalto pitää myös niitä tilanteita, joissa vaikeasta lähtökohdasta on päästy yhteisymmärrykseen ja saatu asiakkaan tilanne oikeasti parantumaan.

Aallon tekemän kehittämistyön hankaluudet ja vaikeudet liittyvät toisiin organisaatioihin ja kokemuksiin siitä, ettei tule kuulluksi ja ymmärretyksi. Aalto toteaa, että rakenteelliset asiat aika ajoin vaikeuttavat oman työn tekemistä hyvin. Rakenteita yritetään kuitenkin muuttaa paremmiksi. Asioita voi hankaloittaa myös se, etteivät ne, jotka rakenteellisista asioista päättävät, välttämättä tiedä millaista pakolaisten kanssa tehtävä työ on käytännössä, vaan heillä on ainoastaan luuloja ja käsityksiä, jotka eivät aina vastaa todellisuutta.

Työkentän rakenteelliset asiat

Seuraavaksi lähdimme pohtimaan ovatko rakenteelliset asiat muuttuneet parempaan tai huonompaan suuntaan, kun verrataan siihen, millaista työ oli 1990-luvun alussa. Aalto toteaa, että kotolaki, eli kotoutumislaki (1386/2010), on jollain tavalla vinouttanut järjestelmää. Aallon mukaan kotolaki antoi ikään kuin tehtäviä liittyen kotoutumiseen, mutta asia johti siihen, ettei kukaan oikein ymmärrä mitä kotoutuminen enää tarkoittaa. Kotolaissa mainitut asiat toteutuisivat myös pelkän kansallisen lainsäädännön kautta, esimerkiksi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) edellyttää, että ihmisen tilanne arvioidaan ja tarjotaan tarvittu tuki. Aalto kertoo, että jopa museolaki edellyttää, että kunnan asukkaiden tulee saada yhdenvertaista

palvelua. Aallon mielestä kotolain tulisi olla spesifimpi määritellesään, mitkä asiat kunnan tulee hoitaa pakolaisten ja maahanmuuttajien kanssa.

Keskustelu ajautui myös sote-muutoksiin ja tuleviin hyvinvointialueisiin ja Aalto totesi, että isoja muutoksia on varmasti tulossa, mutta työn yksi tärkeä aspekti, asiakkaan kohtaaminen ihmisenä, pysyy aina ennallaan, vaikka rakenteet kuinka muuttuisivat. Aalto sanoo, että alusta asti tähän päivään saakka on toiminut samat konstit; hän kysyy asiakkaalta, kuinka häntä voi auttaa. Asiakkaan vastauksesta pystyy erittelemään ne asiat, joissa sosiaalityöntekijä voi auttaa ja ne, joissa ei voi. Puhuttaessa palveluntarpeen arvioimisesta haastateltava ajattelee, ettei se ole varsinaisesti palvelu, jos ihmisen tulisi oppia ja sopeutua uuteen yhteiskuntaan. Asiakkaat tarvitsevat valmennusta ja oppimaan opetteluja, tukea siihen, että oppivat toimimaan itse yhteiskunnassa.

Aallon mukaan pakolaisten kotouttamisessa tulisi ottaa mallia suomalaisesta koulujärjestelmästä, missä oppiminen ja opetus räätälöidään vastaamaan jokaisen oppilaan tarpeisiin. Pakolaisissa on hyvin monen tasoisia oppijoita, toiset ovat unohtaneet luku- ja kirjoitustaidon jättäessään koulut kesken jo alimmilla luokilla, kun taas toiset ovat kouluttautuneet tohtoreiksi asti. Puheeksi tuli myös se, kuinka Suomessa ei huomioida, että tänne saapuvilla nuorilla pakolaisilla saattaa olla jo hyvinkin monta vuotta työkokemusta taustalla. Ongelmana on myös se, ettei yhteiskunnalla ole tarjota sopivia töitä pakolaisille, ainoita vaihtoehtoja on matalapalkkaiset alat, jolloin usein sosiaalietuuksien yhteissumma jo ylittää palkan määrän, milloin ymmärrettävästi työnteko ei tunnu houkuttelevalta.

Aalto puhuu myös siitä, kuinka hänen mielestään sosiaalisille taidoille ja puheliaisuudelle annetaan liikaa painoarvio ihmisiä arvioidessa. Aalto sanoo, että hänen mielestään hiljaisilla ihmisillä on yhtä lailla paljon taitoja, mutta niitä ei vaan tuoda samalla tavalla esille kuin erittäin puheliaan ihmisen toimesta. Aalto pohtii asiaa siltä kannalta, että onko hiljaisilla pakolaisilla lupaa sopeutua tänne ja tarjotaanko heille mitään sopivaa toimintaa ja ymmärretäänkö se, ettei kaikkien pakolaisten tarvitse olla erityisen sosiaalisia ja puheliaita.

Palasimme keskustelussa vielä puhumaan uudelleen traumaista ja siitä, kuinka traumat voivat vaikuttaa myös kykyyn hoitaa käytännön asioita, esimerkiksi keskittymiskyvyn puutteen takia. Joskus kuitenkin tällaisissa tilanteissa kyse voi olla myös neurologisista syistä, iskusta päähän. Näitä kuitenkin harvemmin lähtemään tutkimaan sen tarkemmin, vaan asiat kuitataan traumaista johtuviksi. Aalto kertoo, että pakolaisia on hyvin hankala saada erikoissairaanhoidon neurologille, traumatisoituneen pakolaisen leiman takia. Tästä puhuessa asia ajautui siihen, etteivät kaikki pakolaiset ole traumatisoituneita tänne tullessaan, mutta traumatisoituvatkin täällä. Osa pakolaisista kokee, että elämä oli ennen Suomeen tuloa paremmin. Kysyin Aallolta, johtuuko tämä enemmän kulttuurien välisistä suurista eroista vai siitä, että pakolaisten kohtaama systeemi olisi hankala ja kotoutuminen huonosti hoidettu. Aalto totesi, että eniten asiaan vaikuttaa se millaiset odotukset pakolaisilla on ollut Suomesta. Kiintiöpakolaiset ovat paljon keskenään tekemisissä esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, jossa he vertailevat kunkin maan tapoja ja systeimejä kotoutumisen kannalta. Jos odotukset ovat olleet liian korkealla, Suomeen saapuessa realiteetit iskevät vasten kasvoja ja pettymys on hyvin suuri. Traumat voivat johtua myös siitä, että asia, joka olisi voinut tapahtua missä tahansa, esimerkiksi läheisen sairastuminen tai kuolema, sattuu tapahtumaan juuri Suomessa, kun on ajateltu, että vihdoinkin ollaan turvassa.

Haastattelun loppuvaiheessa päädyimme vielä keskustelemaan lisää työhön liittyvistä hankaluuksista ja rakenteellisista asioista. Aalto kertoi, että pakolaisten kanssa työskentelyyn vaikuttaa hyvin paljon myös se, onko pakolainen itse kuinka hoitomyönteinen. Niin kuin kantaväestössäkkin, pakolaisten parissa on heitä, jotka eivät millään haluaisi hakeutua esimerkiksi mielenterveyspalveluihin niihin liittyvien häpeän tunteiden vuoksi. Rakenteellisista asioista Aalto nosti esiin sen, että Kelan tukemat terapiapalvelut ovat jääneet täysin sivuun pakolaisten mielenterveysongelmia hoitaessa. Aalto ihmettelee sitä, miksei Kelan tukemaan terapiaa varten kouluteta tulkkereita, jotta pakolaisten olisi helpompaa hyödyntää sitä. Aalto kertoo, että koko uransa ajalta hän tietää tasan kaksi asiakasta, jotka ovat päässeet Kelan tukemaan terapiaan ja heidänkin kanssa se on ollut hyvin hankala.

Aalto palasi vielä miettimään pakolaisten uhriasemaa ja totesi, ettei ole pakko puhua pakolaisista, jos asiakas ei halua itseään kutsuttavan sillä termillä. He ovat ketä ovat, ja palveluita voi nimittää miksi tahansa, mutta asiakkaat voivat olla ihan vain asiakkaita. Aalto sanoo kannattavansa peruspalveluja vahvempaa roolia, jossa päästäisiin kulttuurisen vierauden piiristä normaaliuteen ja ajatukseen siitä, että universaalisti meitä kaikkia ihmisiä yhdistää jokin. Aalto kertoo, että on jo pidempään ollut työpaikkansa vanhin henkilö ja sai joskus asiakkaalta kuulla olevan vähän niin kuin äiti. Aallosta tämä tuntui hieman hassulta, mutta hän päätyikin käyttämään esimerkiksi äiti- ja sisko-termejä ammatillisesti myös. Hän saattaa kysyä asiakkaalta ”mitä äitisi sanoisi nyt?” ja kertoo olevansa itsekin äiti ja mitä hän taas äitinä ajattelisi ja sanoisi. Aalto sanoo tuovansa sosiodraamarooleja mukaan työhönsä, joka onkin auttanut häntä monessa asiakastilanteessa.

Viimeiseksi vielä kysyin, kokeeko Aalto, että asiantuntijuuden ja ammatillisen identiteetin kehittymisen myötä myös rohkeus soveltaa ja improvisoida töissä olisi lisääntynyt. Aalto kertoo, että rohkeutta tulee kyllä lisää, mutta sitä tulisi olla myös uran alussa. Rohkeus lisääntyy haastateltavan mukaan asteittain, mutta täysin ilman sitä ei työtä voisi tehdä. Sosiaalityössä on myös Aallon mukaan tärkeää tehdä työtä omalla persoonalla, pitäen mielessä kuitenkin ammatillinen rakenne, joka kattaa ne asiat, jotka tulee aina tehdä tietyllä tavalla, esimerkiksi lomakkeiden täyttäminen, missä ei voi ruveta soveltamaan tai improvisoimaan. Asiantuntijuuden ja ammatillisen identiteetin kehittyessä myös itseluottamus ja usko omiin taitoihin kasvaa. Aalto kertoo usein lohduttavansa opiskelijoita, jotka harmittelevat sitä, etteivät osaa tarpeeksi, että heidän tilanteensa on parempi, koska he ovat opiskelijoita, joiden ei kuulukaan vielä osata ja tietää kaikkea, vaan he voivat kysyä niin paljon kuin haluavat. Aalto kertoo, että häneltä odotetaan aina valmiita ratkaisuja sen takia, että on ollut alalla niin pitkään.

4.2 Kataja (haastattelu 2)

Kataja on 40–50-vuotias psykoterapeutti, jonka haastattelun toteutin videoetäyhteydellä helmikuussa vuonna 2022. Tämä aiheutti hieman ongelmia, koska tietokoneesta ulostulevan äänen laatu ei ollut kovin hyvää.

Kataja on opiskellut yliopistossa psykologiaa ja pätevoitynyt sen jälkeen psykoterapeutiksi. Juuri psykologiaa Kataja päätyi opiskelemaan siitä syystä, että hän koki sen ammattina, jossa voi jatkuvasti kehittyä ja oppia lisää muilta ihmisiltä. Kataja koki myös, että psykologia olisi ala, josta olisi hyötyä kaikilla elämän osa-alueilla.

Valmistumisen jälkeen hän on työskennellyt muun muassa aikuis- ja lapsipsykiatrian parissa ja järjestökentällä. Järjestössä hän on ollut muun muassa osa kriisivalmiusryhmää, jonka tehtävä oli tarjota apua tsunamin kaltaisten katastrofien jälkeen eri puolilla maailmaa. Lisäksi Kataja on myös työskennellyt kidutettujen kuntoutuksessa, traumaterapiaan erikoistuneessa keskuksessa ja puheenjohtajana psykologian alan ammattilaisten yhdistyksessä. Tällä hetkellä Katajan työ koostuu kouluttamisesta, työnohjauksesta sekä itse terapiatyöstä. Omien sanojensa mukaan, Kataja on työurallaan ottanut eteen sattuneen mahdollisuuden vastaan.

Asiantuntijuus

Katajan määritelmän mukaan asiantuntijuus on sitä, että hallitsee jonkin asiakokonaisuuden sellaisella tavalla, että sitä voi hyödyntää asioiden tekemiseen tai että tietoja voi välittää muille. Kataja kertoo asiantuntijuutensa kehittyneen asteittain ja monin eri tavoin. Uusien asioiden tekeminen, opettaminen ja kouluttaminen ovat olleet Katajan asiantuntijuuden kehittymiseen vaikuttavia tekijöitä hänen uransa aikana.

Katajan mielestä pakolaisten kanssa tehtävässä työssä kiitettävää viime aikoina on ollut se, kuinka tietynlainen yhteinen kiinnostus ja jakaminen on yleistynyt. On enemmän yhdessä tekemistä useiden erilaisten toimijoiden kesken ja toimijoiden

keskinäistä asioiden jakamista. Kataja on asiantuntijana kokenut työskentelyn traumaterapian kentällä mielekkääksi, vaikkakin kyseessä on tietyllä tavalla hyvin marginaalinen kenttä, joka on erillään muista suuremmista kokonaisuuksista, kuten esimerkiksi mielenterveyspalveluista. Haasteita Katajalle on luonut traumaterapiakentän pirstaleisuus Suomessa. On erilaisia toimijoita, joilla voi olla hyvinkin erilaiset näkemykset siitä, mikä on hyvää hoitoa ja traumahoidon käytänteet eivät ole ehtineet vakiintua Suomessa. Tämä vaikuttaa siihen, millaisia palveluja tarjotaan missäkin tilanteissa ja miten erilaiset intressit tähän vaikuttavat.

Katajalla ei sanojensa mukaan ole tarpeeksi hyvää kokonaisnäkemystä osatakseen vastata kysymykseen siitä, millaisia isoja muutoksia pakolaistraumatyön kentällä on tapahtunut Katajan uran aikana. Yhtäältä Kataja toteaa, että pakolaistraumatyö on kuitenkin muuttunut hyvin marginaalisesta ilmiöstä hieman paremmin tunnetuksi. Katajan mukaan myös jotkin palvelut ovat nykyään vakiintuneempia, esimerkiksi sosiaalitoimen puolella palvelut ovat laajentuneet ja palveluspektri ikään kuin laajentunut.

Traumatyö ja haastavuus

Tämän jälkeen keskustelu siirtyi Katajan kokemuksiin pakolaisten kanssa tehtävästä traumatyöstä, alkaen työn haastavuudesta. Kataja kertoo, että työn haastavuus riippuu paljolti siitä, missä vaiheessa ollaan hoitoprosessia. Hoitoprosessien ollessa hyvin yksilöllisiä, palveluiden huono saatavuus heijastuu hoitoprosesseihin ja hankaloittaa niitä. Kataja kertoo myös ihmisten oireilun olevan hyvin erilaista, mutta toteaa tämän olevan enemmänkin mielenkiintoista kuin haastavaa. Tämän kautta oppii koko ajan lisää ja se vahvistaa työn kiinnostavuutta.

Haastavaksi Kataja kokee sen, jos palveluita ei ole kunnolla saatavilla, mutta tähänkin vaikuttaa paljon se, missä työtä tekee. Esimerkiksi kidutettujen kuntoutuksessa tämä aspekti helpottuu, koska kyseessä on hyvin moniammatillinen kenttä, eikä kukaan ole yksin vastuussa asiakkaan hoidosta, vaan saman asiakkaan

kanssa työskentelee useampi henkilö, eikä asiakas ikinä jää yksin, vaikka työntekijä jäisi pois tehtävistään. Kataja kertoo, kuinka kidutettujen kuntoutuksessa on rajattu turvapaikanhakijat pois palveluspektristä sen vuoksi, että heidän elämäntilanteensa on hyvin epävakaa ja ongelmat saattavat herkästi kadota.

Kataja toteaa, että työhön liittyvät haasteet riippuvat aina hyvin paljon kontekstista, minkä puitteissa työskentelee. Hän ottaa esimerkiksi perheidenyhdistämisen ja siihen liittyvän byrokratian. Kataja kertoo, ettei tämä aiheuta ongelmia, vaan on ongelma itsessään. Katajan mielestä on eroteltava palveluiden riittämättömyys oikeudellisista asioista. Yhteiskunnassa on rakennettu järjestelmä, jonka kautta haetaan turvapaikkaa ja tämän järjestelmän tarkoituksena on tuottaa myös negatiivisia turvapaikkapäätöksiä ja negatiivisia perheenyhdistämispäätöksiä. Eli toisin sanoen järjestelmä toimii juuri niin kuin sen pitää ja se on suunniteltu. On taas eri asia, jos palvelujärjestelmä ei tuota sitä mitä sen pitäisi joidenkin ihmisten kohdalla. Katajan mukaan byrokratiaan sisältyy hyvin monenlaisia asioita, kuten epävarmuus tulevaisuudesta ja se on tietyllä tavalla myös tarkoituksellista.

Seuraavaksi halusin kuulla hetkistä, jolloin Kataja on kokenut vahvoja onnistumisen tunteita tai vahvaa luottamusta omaan osaamiseen ja asiantuntijuuteensa uransa aikana. Kataja kertoo, kuinka oli hetken poissa kidutettujen kuntoutuksesta ja palattuun sinne hänen entiset asiakkaansa olivat iloisia nähdessään Katajan taas. Katajasta tuntui hyvältä kuulla, miten asiat olivat edenneet asiakkaiden osalta ja miten monimutkaisetkin tilanteet oli saatu positiivisempaan valoon. Vahvaa asiantuntijuutta Kataja on kokenut esimerkiksi palkitsevissa kohtaamisissa, kun on saavutettu jotain tai puhuttu tärkeistä asioista. Joskus onnistumisen kokemuksen saa aikaan myös positiivinen palaute, jonka saa tai että joku on suosittelut Katajaa muille. Työnohjauksesta Kataja saa onnistumisen tunteita, kun kykenee vastaamaan ohjattavan tarpeisiin tai kysymyksiin, joita saattaa herätä työnohjauksen aikana.

Hoitopolku

Seuraavana aiheemme oli se, miten pakolaiset päätyvät traumaterapiaan, ohjataanko heidät sinne vai onko se pakolaisten omalla vastuulla niin sanotusti löytää tiensä traumaterapiaan. Katajan mukaan tämä on aina hyvin tilannekohtaista ja riippuu monesta asiasta. Katajan mielestä pakolaisten pääsy traumaterapiaan ei toteudu niin hyvin, kuin olisi tarve. Katajan mukaan kärjistetyksi puolella pakolaisista on kidutustaustaa ja puolella mielenterveysoireita, mutta todella pieni osa heistä saa tarvitsemiaan terveyspalveluita. Katajan mielestä on kuitenkin hankala tulkita, johtuuko pakolaisten mahdollinen oireilu enemmän mielenterveysongelmista vai yleisesti stressaavasta elämäntilanteesta. Kataja kertoo, ettei ole kohdannut yhtäkään pakolaista, jota ei olisi ohjattu erikseen traumaterapiaan.

Kataja myös kertoo, että vaikka hänelle ohjautuu asiakkaita hyvin pätevilta ja ammattitaitoisilta kollegoilta ja yhteistyökumppaneilta, traumaterapia ei aina vain onnistu. Joskus asiakkaiden käsitys psykoterapiasta on hyvin hatara, eivätkä he hahmota mistä on kyse ja mitä on tarkoitus tehdä. Ihmisillä on myös hyvin erilainen määrä resursseja olla terapiassa. Kataja kertoo, että on kohdannut hoidossa asiakkaita, jotka eivät niin sanotusti asetu terapeuttiseen työskentelyyn, eikä heidän kanssaan onnistu syvempi psykoterapeuttinen työskentely. Asiakkaat kyllä voivat hyötyä siitä, että on jokin tukea antava kontakti, mutta se jää hyvin pintapuoliseksi.

Kysyin Katajalta, tulisiko traumaterapiaa kohdistaa enemmän juuri pakolaisille suoraan ja onko pakolaisilla sellaista oireilua, että nimenomaan traumaterapia olisi tarpeellista. Katajan mukaan on, mutta kaikkien kohdalla ongelmat eivät pelkisty traumoihin. Pakolaisilla on muutakin elämänhistoriaa, joka kuormittaa eri tavalla ja johon traumaterapia ei ole parhain ratkaisu. Tähän vaikuttaa myös se, tarkoitetaanko traumaterapialla jotain lyhytkestoista altistushoitoa vai onko kyse pidempiaikaisesta hoidosta. Narratiivinen altistusterapia pakolaisten hoidoissa on saanut paljon hyvää näyttöä, mutta Kataja ei suoraan sanoisi, että se olisi ainoa oikea hoitomuoto kaikille, joilla on traumaoireilua. On hyvin yksilöllistä, minkälainen hoito toimii parhaiten

kenelläkin. Sopivan hoitomuodon lisäksi tärkeää on, että sitä tarjotaan oikeassa vaiheessa.

Kaiken kaikkiaan Katajan mukaan traumaterapiasta ja -hoidosta olisi varmasti hyötyä pakolaisille, mutta ongelmana on se, ettei sitä Suomessa tarjota kovin systemaattisesti, eikä traumoihin kohdistuvaa psykoterapeuttista hoitoa ole helposti saatavilla.

Työn kuormittavuus

Kysyin Katajalta, onko hän kokenut hankalaksi työskennellä tai olla tekemisissä sellaisten asiakkaiden kanssa, jotka ovat itse tehneet pahoja asioita. Kataja kertoo, että hänellä on kyllä ollut tällaisia asiakkaita, mutta asiakkaiden tekemät pahat asiat eivät ole olleet hoidon keskiössä, vaan terapiassa on keskitytty muihin asioihin. Kataja sanoo, ettei ole kokenut sitä haasteena, eikä tämä aspekti ole juurikaan korostunut hoitosuhteissa. Kataja kuitenkin tiedostaa, että asia varmasti korostuisi, jos työskentelisi enemmän ihmisten kanssa, joilla on historiassaan pahoja tekoja, ja samaan aikaan asiakkaina olisi myös uhreja.

Kataja kertoo, että kuormitus harvemmin tapahtuu siinä hetkessä, ja Katajan oma kokemus on se, että asioiden lukeminen paperilta on vaikeampaa, kun asiakkaan kuuntelu, kun tämä itse kertoo kokemuksistaan. Asiakkaan kertoessa terapiakäynnillä, mitä kaikkea pahaa hänelle on tapahtunut, Kataja on auttajan roolissa ja keskittyy siihen, mutta luettuna tarinat voivat jäädä helpommin mieleen ja aiheuttaa hiljaista kuormitusta. Tilanteissa, kun asiakas on käynyt läpi kamalia tapahtumia, Katajalla on kuitenkin pystynyt olemaan tilanteissa läsnä ja kokemaan pystyvyyden tunnetta, sekä toimimaan asiakkaan tarvitsemalla tavalla.

Pyysin Katajaa kertomaan, miten asia on muuttunut Katajan uran edetessä. Katajan mukaan se on ollut uran alussa hankalampaa, pelkästään jo sen takia, ettei uran alkuvaiheessa ole ehtinyt kerryttää tarpeeksi kokemusta ja pystyvyyden tunnetta. Uran alkuvaiheessa ei myöskään välttämättä ole niin paljon erilaisia keinoja

tai työkaluja, joita hyödyntää hankalissa tilanteissa. Kataja kuitenkin luulee, ettei kumuloituva kuormitus ole toteutunut hänen kohdallaan niin pahasti kuin olisi voinut, koska hän on vaihtanut useasti työtehtäviä. Jos hän olisi pysynyt samassa työtehtävässä uransa alusta tähän päivään saakka, kuormitus voisi olla paljon huomattavampaa.

Katajan mielestä siihen, miten kuormitus muodostuu, liittyy paljon eri aspekteja, se riippuu paljon siitä, kenen kanssa työskentelee ja mikä oma tehtävä on. Tämä sai minut pohtimaan sitä, minkälaisia työkaluja työnohjauksessa tulisi antaa ja opettaa, jotta työntekijät pysyisivät terveinä ja terapia toimisi niin kuin sen kuuluu. Kataja sanoo, ettei osaa sanoa miten asia pitäisi tehdä, mutta voi pohtia sitä mitä tehdään. Katajan mukaan se, miten työnohjauksessa tulisi toimia tähän liittyen, riippuu paljon asian lähestymistavasta. Esimerkiksi traumaterapiakoulutukset ovat hyvin lyhyitä, muutaman päivän mittaisia, joissa lähinnä käydään läpi traumaterapian erilaisia menetelmiä. Katajan mielestä parempi lähestymistapa olisi se, miten narratiivisen altistusterapian parissa tehdään. Koulutuspäivien lisäksi narratiivisessa altistusterapiassa tehdään työnohjauksen alla harjoitustöitä ja harjoitellaan kyseisten menetelmien käyttöä. Tämä ohjaa ihmisiä käyttämään näitä menetelmiä ja voimaannuttaa heitä sen parissa.

Katajan mukaan tärkeintä työnohjauksessa ja kouluttamisessa on kuitenkin voimaannuttaa ihmisiä ja auttaa heitä näin säilyttämään työkykynsä. Hyvän työkyvyn kannalta on tärkeää saada tarpeeksi koulutusta, työnohjausta, vertaisuutta kollegoiden kanssa sekä moniammatillista työskentelyä. Tärkeää on myös se, miten työ on järjestetty, joutuuko työskentelemään paljon yksin vai tiimissä. Katajan mielestä nämä aspektit ovat tärkeämpiä, kuin varsinainen koulutus itsessään. Tärkeää on myös mahdollisuus konsultoida kollegoita ja pyytää apua haastavissa tilanteissa. Kataja kertoo, että kansainvälisesti esimerkiksi erilaisissa mielenterveyshankkeissa työnohjauskäsite ymmärretään usein eri tavalla. Useasti kansainvälisissä yhteyksissä työnohjaus käännetään sanaksi "supervision" ja "pomo" on se, joka työnohjausta antaa ja niin sanotusti kasvattaa kyseiseen työtehtävään.

Kataja kertoi esimerkin hankkeesta, jossa oli mukana ja antoi viikoittaista työnohjausta muutamalle psykologille, jotka tekivät tiiminä töitä. Työnohjauksissa Kataja ja psykologit kävivät läpi tilanteita ja asioita, mitä oli sillä viikolla tapahtunut ja Kataja piti myös koulutuksellisia osuuksia. Tämä erosi Suomen mallista siten, että työnohjaus oli säännöllistä ja jatkuvaa kaikille työntekijöille, sen sijaan, että työnohjausta pitää kuukausittain joku ulkopuolinen henkilö, niin kuin Suomessa. Molemmista tavoista on Katajan mukaan omat hyvät ja huonot puolensa, mutta kansainvälisessä tavassa tilanne voi olla erityisen vaikea, jos esihenkilön ja työntekijän suhde on huono tai jos tilanteessa on mukana jokin valta-asetelma. Sanoin voivani kuvitella, että työnohjauksella voi olla suuri vaikutus asiantuntijuuteen ja siihen, että työntekijän ammatillisuus pääsee kasvamaan. Kataja kertoi, että on ollut mukava nähdä, miten työntekijän ammatillisuus on kasvanut ja muuttanut muotoaan työnohjauksen aikana, oli tämä sitten nimenomaan työnohjauksen ansiosta tai ei.

Muuttuva asiantuntijuus

Kysyin Katajalta, osaako hän sanoa, millä tavalla hänen oma ammatillisuutensa olisi muuttanut muotoaan ja muotoutunut sellaiseksi, kuin se nyt on. Onko uran aikana ollut joitakin käännekohtia, jotka olisivat eniten muovanneet Katajan tämänhetkistä asiantuntijuutta ja ammatillisuutta. Kataja kertoo, että eniten on vaikuttanut se, kuinka hän on aktiivisesti hakeutunut erilaisiin tehtäviin ja tehnyt erilaisia töitä uransa aikana. Esimerkkinä hän kertoo sen, kuinka Tanskassa työskennellessään hän toimi koulutusvastaavana, ja vaikka itse kouluttamista ei työhön paljoa kuulunut, niin koulutusten suunnittelu oli hyvin opettavaista. Asiantuntijuutta on kasvattanut myös kollegoilta oppiminen, itsensä altistaminen uusille asioille ja omien vahvuuksien tunnistaminen ja niiden asioiden löytäminen, jotka ovat mielekkäitä ja missä pärjää hyvin. Kataja on kokenut erityisen mielekkääksi horisontaalisen siirtymisen urallaan. Horisontaalisella siirtymisellä Kataja tarkoittaa siirtymistä oman kenttensä sisällä eri osa-alueelta toiselle. Kataja kertoo, kuinka kävi oikeuspsykologian

erikoistumiskoulutuksen ja koki sen erityisen mielenkiintoiseksi, koska se ei ollut hänen ydinosaamistaan entuudestaan.

Kataja oli aikaisemmin haastattelussa maininnut kuuluvansa valmiusryhmään. Tämä oli jäänyt kiinnostamaan minua ja kysyin, minkälaista valmiusryhmään kuuluminen on käytännössä. Kataja kertoo kuuluvansa useampaan eri valmiusryhmään, joista osa on passiivisempia ja osa aktiivisempia. Valmiusryhmistä tarjotaan erilaisia tehtäviä koti- ja ulkomailla - esimerkkeinä kouluampumiset ja kansainväliset kriisit.

Erilaisissa kriisitilanteissa on suuri tarve psykososiaaliselle tuelle. Katajan oma rooli kansainvälisessä valmiusryhmässä sisältää paljon suunnittelutehtäviä tai työjohtoon liittyviä tehtäviä. Usein asiantuntijat saavat kansainvälisissä tehtävissä helposti enemmän vastuuta itselleen. Rooli riippuu tietysti aina kuitenkin organisaatiosta ja siitä, millainen toimija on kyseessä, millaisessa kontekstissa toimitaan ja mitä käytännön tehtäviin kuuluu. Työntekijä itse myös muokkaa työnkuvaa aika paljon, koska työ voi olla hyvin itsenäistä.

Kansallisen ja kansainvälisen valmiusryhmän lisäksi Kataja kertoo, että on myös EU-tason valmiuskokonaisuuksia erityisosaamisen alueilla, esimerkiksi kansainvälisellä rikostuomioistuimella on valmiusryhmä, joka arvioi mahdollisten todistajien kykyä todistaa ja antaa lausunto, sekä antavat tukea siinä prosessissa. Kataja kertoo, että juuri valmiusryhmät ovat hyvä tapa siirtyä horisontaalisesti urallaan ja päästä käyttämään omaa osaamistaan erilaisissa konteksteissa. Haasteena on kuitenkin aina se, kuinka hyvin omaa osaamista pystyy soveltamaan erilaisissa konteksteissa.

Haastattelun lähestyessä loppua, kysyn vielä Katajalta, tuleeko hänellä mieleen jotain mistä haluaisi vielä puhua. Kataja kertoo miettineensä, että työnohjauksessa ja kouluttamisessa on tärkeää miettiä, miten pystyy sovittamaan oman osaamisensa siihen, mitä toinen tarvitsee. Hän kertoo esimerkkinä sen, että poliiseja kouluttaessa hän miettii mitkä ilmiöt ovat heidän kannaltaan olennaisia ja millä tavalla poliisit hahmottavat tiettyjä tilanteita. Katajan mielestä on hyvin mielenkiintoista yrittää löytää jokaisessa koulutustilanteessa ne olennaiset ilmiöt ja kontekstit. Näissä

tilanteissa kuitenkin herkästi voi tuntea olevansa oman asiantuntijuutensa kanssa niin sanotusti heikoilla jäillä, mutta Katajan mukaan tässä on hyvä tukeutua dialogisuuteen sekä vastavuoroisuuteen ja siihen, että tekemällä oppii.

Kataja halusi myös haastattelun loppuun vielä puhua siitä, kuinka hänen mielestään ei tule aliarvioida sitä, kuinka suuri merkitys verkostoitumisella on oman asiantuntijuuden kehittämisessä. Katajan mukaan hänen omalla kohdallaan verkostoitumisella on ollut suuri merkitys, sitä kautta hän on päässyt uusiin konteksteihin ja nähnyt myös ongelmat erilaisessa valossa. Kataja kertoo kollegastaan, joka on hyvin aktiivinen psykologian alan sisäisissä tieteellisissä kysymyksissä, esimerkiksi replikaatiokriisissä. Replikaatiokriisin kysymyksenä on se, pystytäänkö psykologisia kokeita toistamaan sellaisella tavalla, jolla ne on alun perin tehty, jotta tulokset olisivat luotettavia. Kyseessä on siis havainto siitä, että tutkimusten tuloksia on vaikea tai mahdoton uusintaa. Tämä kyseinen kollega on saanut myös Katajan pohtimaan asiaa, vaikka tämä osa-alue psykologiassa ei ole Katajalle kovin ominainen tai tuttu. Verkostoituminen kontekstissa, joka ei ole sitä ominta osa-aluetta voi antaa todella paljon uusia näkemyksiä.

4.3 Ruska (haastattelu 3)

Kolmas haastattelu toteutettiin myös videoetäyhteydellä maaliskuussa 2022. Tekstissä käytän haastateltavasta nimeä Ruska. Ruskan haastattelun nauhoitus ei teknisesti onnistunut ja haastattelunauhan alkuosa vaurioitui. Ruska on myös 40–50-vuotias, ja hänellä on psykologian yliopistotutkinto. Hän on jatkokouluttautunut psykoterapeutiksi sekä traumaterapeutiksi.

Haastattelun aikaan Ruska työskenteli kehittämisen parissa tutkimuslaitoksessa. Aikaisemmin urallaan Ruska on työskennellyt kriisiterapeuttina, maahanmuuttajatyössä, psykologina sekä tutkijana.

Pakolaiset ja suomalainen yhteiskunta

Ruskan kanssa keskustellessa pakolaistyön kuluttavuudesta suurimmaksi asiaksi nousi järjestelmän toimimattomuus. Ruska kertoo esimerkkinä tilanteesta, jossa hän arvioi, että asiakas oli akuutissa itsemurhariskissä ja hänet olisi saatava osastolle. Seuraavana päivänä kuitenkin tulee tieto, että osastolla on päätelty, ettei asiakkaalle ole mitään hätää, vaikka hänet olikin löydetty junaraiteilta, mikä oli selitetty sillä, että asiakas on kiinnostunut junista ja harrastaa niiden bongailua. Oikea syy sille, miksi apua tarvitseva henkilö ei pääse osastolle edes akuutin ja ilmiselvän itsemurhariskin vuoksi, on Ruskan mukaan se, ettei paikkoja ja resursseja vain ole tarpeeksi. Seuraavaksi Ruska kertoi esimerkkinä sen, että työskentelet useamman vuoden mukavan nuoren afganistanilaisen kanssa, joka on opetellut suomen kielen täydellisesti ja löytänyt työpaikan, kunnes häneltä yhtäkkiä evätään oleskelulupa ja vain lähetetään takaisin Afganistaniin. Ruska kertoo oleskelulupiin liittyvien asioiden aiheuttavan aika ajoin hyvin suuria negatiivisia tunteita, vihaa ja turhautumista. Ruska kokee tämän hyvin kuluttavana ja tämä myös aiheuttaa hänelle moraalista ja eettistä stressiä siitä, että itse kuuluu järjestelmään, joka kohtelee ihmisiä niin huonosti ja väärin.

Ruska oli vahvasti sitä mieltä, että asiat ovat menneet pakolaistyön kentällä lähes pelkästään huonompaan suuntaan. Aikaisemmin oli käytössä esimerkiksi tilapäinen oleskelulupa, joka salli ihmisen pysyä maassa ja myös ilman oleskelulupaa sai olla vastaanottokeskuksessa, kun taas nykyään heti kielteisen turvapaikkapäätöksen tultua, ihmiset heitetään niin sanotusti kadulle ja heistä tulee paperittomia. Ruska osoittaa hallitusta kohtaan suurta kritiikkiä ja puhuu siitä, kuinka paperittomille oltiin jo saamassa oikeus terveydenhuoltoon, mutta tämä aloite estettiin. Ruska myös kritisoi sitä, kuinka perheenyhdistäminen on tehty lähes mahdottomaksi korkeiden tuloerojen vuoksi. Ruskan mukaan esimerkiksi monilapsisen perheen saamiseksi Suomeen on tienattava enemmän mitä hän itse tienaa. Ruska kuitenkin toivoo, että nykyinen hallitus tekisi asialle jotain, tai edes ottaisi aiheen agendalleen.

Ruskan pohtiessa aikaa ennen vuoden 2015 pakolaiskriisiä, hän toteaa, että maahan tulevien pakolaisten määrät olivat niin paljon pienempiä, ettei syntynyt suurta vastustusta, eikä asia kiinnostanut ihmisiä. Suuren pakolaisaallon jälkeen asia nousi keskusteluun. Ruskan mielestä tämä oli sekä hyvä että huono asia. Asian ollessa enemmän tapetilla, syntyy myös paljon enemmän hankkeita ja on enemmän ihmisiä, jotka ovat asiantuntijoita pakolaisiin liittyvissä asioissa, mutta samaan aikaan nousee myös negatiivista keskustelua pakolaisista. Ruska kertoi esimerkkinä, kuinka hänen mielestään muutamaa positiivista uutista vastaan on monta sataa negatiivista. Ruska on myös sitä mieltä, että suomalaisilla on hyvin kapea käsitys pakolaisista ja tietynlainen pakkomielle. Ruska kärjittää, että aina jos Suomessa sanoo sanan maahanmuuttaja, ihmisille tulee mieleen pakolainen ja pakolaisesta ihmisille tulee mieleen sota ja trauma, vaikka Suomessa valtaosa maahanmuuttajista on muita kuin pakolaistaustaisia. Ruskan mielestä ihminen on paljon muutakin kuin tämän negatiiviset kokemukset.

Ruska kertoo, että aluksi hänen käsityksensä suomalaisesta yhteiskunnasta olivat paljon nykyistä negatiivisempia. Työuran alussa pettymykset olivat niin voimakkaita ja niistä aiheutui paljon epämukavia ajatuksia, mutta ajan myötä kohtaa myös paljon hyviä asioita ja näkee paljon hyvää järjestelmissä, joka tasapainottaa tilannetta. Ruskan mielestä tässä vaiheessa uraa, kun on asemassa, jossa voi itse vaikuttaa asioihin, asioiden kanssa on helpompi elää, kun niiden edessä ei ole täysin avuton.

Ruska kokee tärkeäksi sen, että pystyy vaikuttamaan, koska sitä kautta saa myös osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemusta. Ruska pohtii myös, pettyisikö yhteiskuntaan pahemmin, jos tekisi pelkästään yksilöterapiaa ja yhteiskuntaa näkisi ainoastaan sitä kautta. Ruskan mielestä mitä enemmän ymmärtää rakenteita niin sitä enemmän ymmärtää myös mitkä asiat toimivat ja ovat hyvin rakenteiden sisällä. Ruska kokee myös positiivisena sen, kuinka valtioneuvoston ja EU:n tasolla on puhuttu osallisuuden ja yhdenvertaisuuden lisäämisestä.

Ruska nosti myös esimerkiksi sen, että samalla kun suunnitellaan sovitteluprosessia saamelaiden kaltoinkohteluun liittyen, heille tarjotaan myös

psykososiaalista tukea tähän liittyen. Ruskan mukaan keskustelu tasavertaisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja moninaisuudesta on lisääntynyt, vaikka se ei olekaan vielä kaikkialla. Ruska kokee, että ammatillisen kehittymisen kautta on tullut myös optimistisemmäksi, eivätkä asiat ole niin yksiulotteisia kuin uran alkuvaiheessa. Uransa edetessä Ruska ei ole enää niin vihainen ja avuton huonojen ja ikävien asioiden edessä.

Ruskan mielestä hänen oma reflektiokykynsä on ajan myötä kehittynyt: alussa asioihin reagoi enemmän reaktiivisesti kuin reflektiivisesti. Asiantuntijuuden ja kokemuksen kehittymisen myötä reaktiivisuuden ja reflektiivisuuden väliin jää enemmän tilaa ja kehitty monipuolisempia näkökantoja. Reaktiivisuuteen saa enemmän reflektiivisuutta ja kehitty metataso, jossa omat tunteet on helpompi jäsenellä ja käsitellä. Ruska on myös sitä mieltä, että itsereflektiivisuuden kasvaminen ja kehittyminen on olennainen osa psykoterapeuttina ja psykologina toimimista, ja itsereflektiivisyys kehitty toimialasta riippumatta.

Työhyvinvointi

Kysyin, minkälaisia työkaluja Ruska tarjoaa työnohjauksessa toisille psykoterapeuteille ja psykologeille, jotta he voisivat tehdä työnsä parhaalla tavalla niin, että he jaksavat ja asiakkaatkin jaksavat. Ruska aloittaa toteamalla, että kysymästä voidaan lähestyä monella eri tavalla, mutta yleisesti ottaen monikulttuurisessa työssä työkalut ovat enemmänkin työotteita. Voidaan puhua esimerkiksi joustavammasta työotteesta, antirasistisesta työotteesta, transkulttuurisesta työotteesta tai traumasensitiivisestä työotteesta. Työtä kuitenkin helpottaa myös konkreettisemmat työkalut, kuten käännetty lomakkeet. Ruskan mukaan kyseessä on kuitenkin enemmän tunteiden ja kokemusten normalisointi ja omien tapojen löytäminen työskentelyyn liittyen.

Ruskan mielestä pakolaistyötä tehdessä struktuurit ovat hyvin tärkeitä, vaikkakin ajoittain todella haastavia. On myös paljon vaihtelua esimerkiksi siinä,

kuinka monta tapaamiskertaa saa käyttää yhden pakolaisen kanssa. Toiset instituutiot vaativat, että viiden tapaamiskerran jälkeen tulee tapahtua jotain, kun taas muualla tarjotaan kymmenen tai kaksikymmentä käyntikertaa. Pakolaislasten kanssa työskennellessä taas käytössä on aina pidennetty aika, koska puheiden tulkkaamiseen kuluu aikaa. Kelan tarjoamassa terapiassa taas saisi kolme vuotta työskennellä asiakkaan kanssa, mutta Ruska kertoo, ettei pitkään aikaan Suomessa tiedetty yhtäkään pakolaista, joka olisi saanut Kelan kolmevuotisen kuntoutusterapian, edes vuodeksi, ja Ruskan mukaan Kela väitti pakolaisten pääsevän sinne samalla tavalla kuin kantasuomalaisetkin, vaikka asia todellisuudessa ei ollut näin.

Ruska sanoo, että se struktuuri missä työskentelee, määrittelee hyvin paljon sitä, miten työtä pystyy tekemään. Se, kuinka paljon aikaa tarjotaan vaikuttaa Ruskan mukaan siihen, mitä kannattaa edes yrittää tehdä saatavilla olevassa ajassa. Ruska kertoo, että täytyy tehdä jokaisen asiakkaan kohdalla päätös siitä, mihin pyritään. Lähdetäänkö tekemään lyhytterapiaa, kannatellaanko asiakasta vain vaikeassa nykytilanteessa vai lähdetäänkö etsimään asiakkaan äitiä toisesta maasta Punaisen Ristin kanssa. Oma asiantuntijuus ja tietämys tulee suhteuttaa siihen, mitä resursseja on tarjolla ja mitä niiden kanssa pystyy tekemään.

Asiakkaan kanssa tulee myös yhdessä sopia yhteinen päämäärä ja olla selkeästi samaa mieltä siitä mitä tehdään. Ruska kertoo, ettei ole itsestään selvää, että puhuminen auttaisi, vaan monelle täysin erilaisesta kulttuurista tulevalla tällainen terapiapalvelu voi olla hyvin uutta ja outoa ja asiakkaan kanssa voi olla eri näkemyksiä siitä, mikä olisi tilanteessa oikea ratkaisu. Ruskan mukaan kulttuurien välisessä psykoterapiassa on erilaisia vaiheita ja ensimmäisenä vaiheena on luottamuksen muodostaminen. Tämän jälkeen, kun edes jonkinlainen luottamus on saavutettu, tulee muodostaa yhteinen päämäärä, jonka jälkeen asioita lähdetään ratkaisemaan ja käsittelemään.

Pakolaisuus käsitteenä

Seuraavaksi otimme puheeksi ajattelutavan, jonka mukaan kaikki pakolaiset ovat uhreja. Kysyin Ruskalta, onko hänelle tullut uransa aikana tähän liittyviä oivalluksia tai onko hän kohdannut pakolaisia, jotka olisivatkin itse olleet pahantekijän roolissa. Ruska kertoi kriisikeskuksessa työskentelevästä henkilöstä, joka on sanonut, että pakolaiset eivät ole uhreja eivätkä selviytyjiä, vaan mielenkiintoista on se kaikki muu mitä he ovat. Ruskan mukaan trauma-ajattelu vie siihen, että pakolaiset nähdään uhreina, jotka ovat selviytyneet kamalista asioista, joka on liian yksiulotteista ajattelua. Työskentelyn tulisi keskittyä enemmän siihen, kuka edessäsi oleva ihminen on ja mitkä juuri hänen haasteensa ovat ja mitä hän tarvitsee.

Ruska kertoi, että samalla tavalla kuin suomalaistenkin kanssa työskennellessä, vastaan tulee ajoittain myös pahoja asioita tehneitä ihmisiä. Ruskan mielestä olisi kuitenkin tärkeää kohdata kaikki yksilöllisesti ja tuntea empatiaa ihmisiä kohtaan. Kaikkien kanssa ei kuitenkaan ole pakko pystyä tekemään töitä. Ruska kertoi, että on itsekkin työskennellyt raiskaajien, murhaajien ja pedofiilien kanssa, mutta enää hän ei siihen pystyisi. Ruska kuitenkin toivoo, että joku työskentelisi heidänkin kanssaan. Esimerkiksi vankilaan joutumisessa on omat psyykkiset haasteensa ja Ruskan mielestä on hyvä, että niitäkin haasteita käsitellään.

Jatkoimme keskustelua vielä siitä, kuinka pakolaiset ovat vain tavallisia ihmisiä, ja osalle heistä sota on tietyllä tavalla vain arkea, eivätkä he välttämättä tiedä mistään muusta. Yhteiskunnassa saatetaan olettaa, että pakolaiset ovat vain avuttomia uhreja, joiden elämä on ollut kamalaa, vaikka heille se olisi arkipäivää. Ruskan mukaan tällainen ajattelu ruokkii valkoihoisen ihmisen pelastajasyndroomaa ja sitä, että työntekijät ajattelevat pelastavansa pakolaisen, joka nähdään vain avuttomana uhrina. Ruskan mielestä todellisuus on kuitenkin aivan päinvastainen. Pelkkä Suomeen pääseminen vaatii pakolaiselta hyvin paljon jaksamista sekä resursseja ja sen lisäksi heidän täytyy täällä ollessaan pystyä huolehtimaan itsestään ja perheestään sekä mahdollisesti käymään myös töissä. Ruska ajattelee, ettei itse pystyisi samaan, mutta kuitenkin on sitä mieltä, ettei saa lähteä ajattelemaan pakolaisia minään superselviytyjinä. Ruskan mukaan tässä ajattelutavassa menetetään ihminen, jos keskitytään näkemään vain selviytyjiä. Ruskaa kiinnostaa enemmän tietää, kuka

pakolainen on ihmisenä ja liian vahvat mielikuvat ja stereotypiat haittaavat sen näkemistä.

Ruska kertoo myös, kuinka psykoterapiassa syy-seuraussuhteet eivät ole yleensä kovin selkeitä, eikä asioita voida suoraan linkittää toisiinsa. Traumojen kohdalla taas on yleensä jokin konkreettinen asia, josta traumatisoituminen on seurausta. Ruskan mukaan psykologiassa kaivataan konkretiaa ja sitä, että selvitetään ongelmien juurisyy ja sen jälkeen asia voidaan hoitaa. Tämä voi kuitenkin johtaa virheellisiin päätelmiin, koska pakolaistyössä asiat ovat lähtökohtaisesti paljon moniulotteisempia. Ihminen voi voida huonosti trauman takia, mutta yleensä kyseessä on suurempi kokonaisuus, joka aiheuttaa ihmisen pahoinvoinnin. Traumaan on helppo tarttua ja siitä on helppo kysyä, trauma on niin konkreettinen asia psykologiassa, että traumaprojekteihin on myös helppo saada rahoitusta.

Trauma on Ruskan mielestä helppo narratiivi, jonka kaikki ymmärtävät, mutta se ei ole asioiden kokonaiskuva. Ihmisten perustarpeet tulee täyttää, kuten katto pään päällä, kuivat vaatteet ja riittävä ravinto. Tämän lisäksi ihminen tarvitsee töitä, heidän täytyy opetella uusi kieli, saada ystäviä, saada osallisuuden ja yksilöllisyyden kokemuksia, päästä vaikuttamaan ja olemaan mukana yhteiskunnassa. Ihmisen tarpeiden täyttämässä on monia ulottuvuuksia, eikä pakolaisille riitä se, että he istuvat yksin asunnossa, ainoana aktiviteettina kerran viikossa oleva traumaterapia tai psykoterapia.

Sijaistraumatisoituminen

Seuraavaksi otin puheeksi sijaistraumatisoitumisen. Halusin tietää, huomaako työtä tehdessä, että sijaistraumatisoituminen on tapahtumassa tai miten huomaa, että se on jo tapahtunut ja miten asian kanssa menetellään käytännössä. Ruska kertoo, että sijaistraumatisoituminen tapahtuu hyvin huomaamattomasti, kehittyen pikkuhiljaa. Aika ajoin asiat jäävät vaivaamaan, ja siihen Ruskan mukaan auttaa samat työkalut mitä he tarjoavat asiakkaillekin vaikeiden asioiden käsittelyyn.

Sijaustraumatisoitumisen kuitenkin yleisesti huomaa vasta siinä kohtaa, kun asioita on kasaantunut sisälle jo niin paljon, että ilmenee myös fyysisiä oireita. Ruska itsessään huomaa sijaistraumatisoitumisen omasta jaksamattomuudesta ja eristäytymisestä. Ruskan mukaan sijaistraumatisoituminen vaikuttaa hänen optimismiinsa, mielekkyyteen ja motivaatioon. Ruska saa myös joskus fyysisiä oireita, esimerkiksi jumeja rintakehän alueelle. Ruska kertoo kuinka he kollegoidensa kanssa päivittelevät, kuinka kesälomien jälkeen tuntuu, että tietynlainen suojamuuri on lähtenyt. Tämä kuitenkin aiheuttaa sen, että asiat tuntuvat hetken kovemmilta, ennen kuin suojamuuri on taas pystyssä.

Ruska kuvailee sijaistraumatisoitumista sillä, että keho, mieli ja oma sosiaalinen systeemi menevät hiljalleen jumiin ja maailmankuva muuttuu synkemmäksi, kyynisemmäksi ja pessimistisemmäksi. Silloin ei jaksa enää olla yhtä sosiaalinen ja positiivinen kuin ennen. Sijaistraumatisoituminen tapahtuu kuitenkin hitaasti, vuosien mittaan ja Ruskan mukaan kierrellessä ulkopuolisena esimerkiksi sairaaloissa tai vastaanottokeskuksissa näkee helposti, ketkä ovat tehneet pakolaistyötä pisimpään, koska heiltä on empatia loppunut. Tällaiset työntekijät saattavat käyttäytyä rasistisesti asiakkaita kohtaan ja ajatella, että heidän kanssaan on turha tehdä enää mitään.

Omaa jaksamistaan Ruska tukee pyrkimällä aktiivisesti tekemään kehollisia ja sosiaalisia asioita, jotka toimivat sijaistraumatisoitumisen oireita vastaan. Jos Ruska tuntee, että sijaistraumatisoituminen tai myötätuntouupumus vetää häntä eristäytymisen suuntaan, hän pyrkii erityisen paljon näkemään ystäviä ja keskustelemaan tunteistaan. Jos Ruska tuntee, ettei haluaisi tai jaksaisi liikkua niin paljon kuin normaalisti, hän tietoisesti pyrkii lisäämään liikuntaa arkeensa. Ruskan mukaan sijaistraumatisoitumista ja sen aiheuttamia ”jumeja” ja oireita täytyy aktiivisesti vastustaa, samalla tavalla kuin rasismia tai syrjintää. Ruskan mielestä tärkeintä oman hyvinvoinnin kannalta, on olla itsereflektiivinen ja aktiivisesti pyrkiä tekemään tiedostamattomista asioista tietoisia. Ainoa tapa yrittää ehkäistä sijaistraumatisoitumista on tarkkailemalla kehoa, mieltä ja omaa käyttäytymistä.

Ruska ajattelee, ettei terapia sovi kaikille ja pääasia on, että on edes yritetty. Ruska kertoo, että työskennellessään ulkomaalaistoimistossa uusi asiakas ohjattiin aina suoraan psykologille, asiakkaan pyytämättä, ja silloin sai monesti niin sanotusti pakit asiakkaalta. Tällöin saattoi ajatella pakolaistaustaisesta ihmisestä, että kyllähän sinä tarvitsisit apua ja minä voisin auttaa, mutta kyseessä on aina ihmisen oma valinta. Ruska myös kertoo, että uransa alkuvaiheessa ajatteli ideaalisesti, että kaikkia voidaan hoitaa ja kaikki asiat tulisi käsitellä, mutta vuosien saatossa Ruskan ajatus on muuttunut siihen suuntaan, että jotkin asiat on hyvä vain unohtaa. Jos ihminen ei halua jotain asiaa käsitellä, niin sen voi vain antaa olla, jos ihminen on sen saanut itse jotenkin haudattua. Jos pakolainen on nähnyt, kuinka tämän koko perhe on surmattu tai häntä on kidutettu pitkään, pakolainen itse päättää milloin asiasta haluaa puhua, jos haluaa puhua lainkaan, eikä yli-innokas traumaterapeutti saa tehdä päätöstä pakolaisen puolesta. Terapeutti ei saa olla liian vaativa, mutta tätä vaikeuttaa se, että traumoihin usein liittyy välttelyä. Pitää osata arvioida, milloin voi olla vaativa, että asia saadaan käsiteltyä ja milloin todeta, että parempi itseasiassa olla puhumatta tästä asiasta, jos pakolainen ei sitä halua tehdä.

Kehittämistyö

Ruska on mukana prosessissa, jossa kehitetään pakolaistaustaisten mielenterveysjärjestelmää Suomessa. On selvinnyt, että pakolaistaustaiset tai maahanmuuttajataustaiset eivät juuri käytä suomalaisia terveyspalveluita ja jos käyttävät, niin ovat siellä vähemmän aikaa. Oletettavasti kuitenkin pakolaistaustaisilla olisi mielenterveyden kuormaa, mutta ilmeisesti he eivät viihdy suomalaisissa mielenterveyspalveluissa, löydä niitä tai eivät saa tarvitsemaansa apua sieltä.

Suomessa on tietyt instituutiot, jotka tarjoavat palveluita pakolaistaustaisille. Tampereella on pakolaistaustaisten poliklinikka, HUSissa on kulttuuripsykiatrian poliklinikka, Diakonissalaitos, SOS Kriisikeskus, Turun ulkomaalaistoimisto ja

Helsingin kaupungin maahanmuuttoyksikkö. Kaikissa näissä on ammattilaisia ja hyviä ihmisiä töissä ja ihmiset saavat hyvää hoitoa, mutta samalla on mielenterveyspalvelujärjestelmä, missä kukaan ei saa hyvää hoitoa. Ruska toteaa, että jos ihminen menee terveyskeskuspsykologille kertomaan, että haluaa terapiaan, niin on sattumankauppaa, pääseekö terapiaan, oli sitten suomalaistaustainen tai pakolaistaustainen. Järjestelmä on hyvin vaikea suomenkielisellekin eli aika lailla mahdoton sille, joka ei tunne järjestelmää eikä puhu kieltä. Pakolaisille sanotaan, kuinka tärkeää olisi puhua ja puhumine auttaisi, mutta jos he päättävät haluavansa terapiaan niin ensimmäinen vapaa aika menee monen kuukauden päähän, eikä järjestelmä tällöin palvele ketään.

Ruska myös pohtii, että jos joku pääsee 20 kertaa 90 minuutin terapiaan tulkin kanssa, niin osaava psykoterapeutti saa siinä jo jonkin verran aikaan, mutta monien pakolaistaustaisten haasteet ovat sellaisia, esimerkiksi että he voivat paremmin, kunhan saavat perheensä Suomeen. Silloin ongelma ei ole pelkästään puhumalla ratkaistavissa. Ihmisten heikko vointi luo myös arkeen heikkoa pärjäävyyttä, joka voi pahentaa ja aiheuttaa uusia ongelmia. Ruska selittää, kuinka asiat eivät tapahdu niin sanotussa umpiossa, vaan elämässä tapahtuu kaikkea mahdollista terapian aikana, mikä luo lisää haastetta. Traumot myös luovat elämään pärjäämättömyyttä ja epävakautta. Pakolaistausta vaikuttaa myös siihen, etteivät pakolaiset välttämättä saa töitä eivätkä merkityksellistä roolia yhteiskunnassa.

Loppuun Ruska puhui vielä asiantuntijuuden roolin kehittymiseen liittyen Juhani Tiuraniemestä, joka on listannut psykologien ammatilliset kehitysvaiheet. Ruska muistelee vaiheiksi aloittelijavaiheen, keskivaiheen ja suuren viisaan gurun vaiheen. Ruskan mielestä moninaisuuden ja eri kulttuurista tulleiden kanssa työskennellessä tulevat vastaan nämä samat vaiheet; aluksi on vähän hukassa, sitten oppii olemaan reflektiivisempi ja pääsemään enemmän metatasolle. Moninaisuuden ja eri kulttuureista tulleiden kanssa työskennellessä Ruskan mielestä tarvitsee vielä useamman reflektion kohdan. Pitää reflektoida omaa osaamista ja myös omia arvoja, ajatuksia, omaa kasvatusta ja kulttuuritaustaa sekä omaa valta-asetelmaa ja sitä, miten tilanteissa tulee asettautua, jotta olisi asiakkaan kanssa samalla tasolla, ilman valta-

asetelmia. Asiantuntijuuden kehittyminen pakolaisten kanssa tehtävässä työssä on Ruskan mielestä hyvin moniulotteista. Sitä mukaa kun itse kehittyy ihmisenä, myös asiantuntijuus kehittyy. Ruska kuitenkin haluaa viestiä muille, että pakolaistaustaisten kohtaaminen on samalla tavalla helppoa, kuin kenen tahansa muun ihmisen kohtaaminen, mutta hän kuitenkin myöntää, että siellä on asioita mihin pitää kiinnittää huomiota jossain vaiheessa uraa ja miettiä miten ne vaikuttavat omaan työskentelyyn.

5 ANALYYSI

Tutkielmani teemahaastattelut jaettiin aluksi neljään teemaan, jotka olivat: opinto- ja työpolku, asiantuntijuus, alan rakenteelliset asiat sekä haasteet ja onnistumiset työssä. Haastattelujen edetessä teemat tarkentuivat, ja tässä luvussa käyn läpi kolmen haastateltavan kanssa käydyt keskustelut fenomenografisesta näkökulmasta. Käsiteltävät teemat ovat: 1) asiantuntijuus, 2) haastavuus ja kuormittavuus, 3) rakenteet, 4) onnistumiset sekä 5) pakolaisuus käsitteenä ja asiantuntijuutena. Lopuksi pohdin, miksi trauma ei korostuneesti noussut esiin haastattelupuheessa.

Asiantuntijuus

Asiantuntijuus liittyy kykyyn hahmottaa ongelmia laaja-alaisesti, prosessoida niitä syvällisesti ja toimia joustavasti tilanteen mukaan. Se perustuu kokemuksen kautta syntyvälle hiljaiselle tiedolle ja intuitiiviselle otteelle. Asiantuntijuus voi olla kapea-alainen ja kontekstisidonnainen, mikä tarkoittaa, että yksi henkilö ei välttämättä voi saavuttaa syvällistä asiantuntemusta useilla eri alueilla. Asiantuntijuus voidaan nähdä myös korkeatasoisena osaamisena, jossa tiedot, taidot ja itsesääteily integroituvat toiminnaksi. Tavoitteellinen opiskelu, harjoittelu ja kokemuksen karttuminen ovat tärkeitä asiantuntijuuden kehittymisen kannalta.

Tämän tutkimuksen asiantuntijoiksi valikoitui kolme pakolaistyön asiantuntijaa, joilla oli taustana asiantuntijatyötä pakolaisten kanssa tehtävässä sosiaali- ja

terapiatyössä. Aalto oli sosiaalityöntekijä, Kataja sekä Ruska psykologeja ja psykoterapeutteja.

Kaikki haastateltavat puhuivat monenlaisista asioista liittyen asiantuntijuuteen, mutta kaikkia haastateltavia yhdisti se, että asiantuntijuus koettiin hyvin moniulotteisena ja jatkuvasti muuttavana asiana. Kataja kuvaili asiantuntijuutta kokonaisuuden hallitsemisena: siten, että kokonaisuutta voi hyödyntää ja tietoa pystyy jakamaan muille. Aallolle asiantuntijuus taas tarkoittaa sitä, että kohtaa asiakkaan aina kumppanina ja yksilönä. Asiantuntijan tulee mukautua asiakkaansa tilanteeseen ja suhtautua asioihin uteliaisuudella. Kolmas haastateltavani Ruska kertoi, että asiantuntijuus on hänelle hyvin moniulotteista ja siihen liittyy erilaisia vaiheita. Ruskan mukaan asiantuntijuus kehittyy sitä mukaa, kun itse kehittyi ihmisenä.

Asiantuntijuuden kehittymistä edesauttaa oma uteliaisuus ja halu ymmärtää asioita ja ihmisiä aina vaan paremmin. Aalto kertoi, että uteliaisuus ja asioista kiinnostuminen on ollut yksi isoimmista tekijöistä hänen asiantuntijuuden matkallaan. Verkostoituminen, yhteistyö ja rohkeus ovat myös merkittäviä tekijöitä asiantuntijuuden kehittämisessä. Katajan mukaan myös uusien asioiden kokeileminen oman työkentän sisällä vahvistaa ja kehittää asiantuntijuutta edelleen.

Asiantuntijuuden kehittyminen vaatii sitä, että omaa tekemistä myös reflektoi säännöllisesti ja kehittyi myös ihmisenä. Katajan mukaan omat vahvuudet pitää tunnistaa ja niitä pitää vahvistaa. Haastattelujen pohjalta onkin mahdollista todeta, että pakolaistyötä tehdessä oma asiantuntijuus pitää suhteuttaa siihen, millaisia resursseja on saatavilla ja millaisessa tilanteessa ollaan. Asiantuntijuuden kehittymistä edesauttaa myös se, että aktiivisesti hakeutuu erilaisiin tehtäviin ja siirtyy horisontaalisesti eteenpäin oman kentän sisällä. Aallon mukaan työssä on myös tärkeää pitää oma persoona mukana ja tehdä asiantuntijuudesta itsensä näköistä.

Haastatteluissa korostui se, mikä on käynyt ilmi myös lähdemateriaalia etsiessä - asiantuntijuudelle ei ole yksiselitteistä ja kaikkeen sopivaa määritelmää. Asiantuntijuus kehittyy sitä mukaan, kun ihminen itsekkin kasvaa ja kehittyi.

Asiantuntijuus ei myöskään ole sidonnainen mihinkään tiettyyn ammattiin tai profession, vaan asiantuntijuus on paljon moniulotteisempi asia.

Haastavuus ja kuormittavuus

Työn haastavuus vaihtelee hoitoprosessin vaiheen mukaan, ja haastavat tilanteet voivat myös opettaa ja lisätä työhön liittyvää mielenkiintoa omalla tavallaan. Palveluiden puutteellinen saatavuus usein vaikeuttaa työtä. Kataja oli sitä mieltä, että pakolaisille olisi paljon hyötyä traumaterapiasta ja -hoidosta, mutta Suomessa sitä ei tarjota systemaattisesti, eikä traumoihin perustuvaa hoitoa ole helposti saatavilla. Aalto myös totesi, että ihmettelee, miten pakolaiset eivät pääse juuri koskaan hyödyntämään Kelan tarjoamaa psykoterapiaa.

Kuormitus ei yleensä tapahdu välittömästi, vaan pikkuhiljaa kasaantuen. Oireet voivat ilmetä vasta, kun kuormitusta on kasaantunut merkittävästi. Samat työkalut, joita tarjotaan asiakkaille, voivat auttaa myös työntekijöitä käsittelemään näitä haasteita. Ruska kertoi, kuinka itse huomaa kuormittumisen ja sijaistraumatisoitumisen yleensä vasta fyysisten oireiden ilmettyä. Ruska kuvailee kehon, mielen ja sosiaalisen systeeminsä menevän jumiin, ja tätä vastaan hän taistelee tekemällä aktiivisesti kehollisia ja sosiaalisia asioita. Esimerkiksi jos kuormituksen takia Ruska kokee, ettei jaksaisi tai haluaisi oikein liikkua, hän tietoisesti pyrkii lisäämään liikuntaa arjessaan.

Haastaviksi koetaan myös asiat, joista ei itse tiedä niin paljoa. Aalto toi esiin sen, kuinka hänellä oli ollut haasteita työskennellä seksuaalivähemmistöön kuuluvan asiakkaan kanssa, koska hän ei itse siinä vaiheessa tiennyt paljoa seksuaalivähemmistöistä. Työn haastavuuteen vaikuttaa myös hyvin paljon se, kuinka hoitomyönteinen asiakas itse on. Toisten kanssa esimerkiksi terapia toimii hyvin ja saadaan läpimurtoa, kun taas toisille terapiatyöskentely ei vain sovi. Yleisesti kuitenkin työn kuormittavuutta kestää paremmin uran edetessä, kun on kerryttänyt enemmän kokemusta ja tietoa keinoista, joilla taistella kuormittavuutta vastaan.

Kaikki haastateltavat mainitsivat tunnistavansa myös sijaistraumatisoitumisen piirteitä työuriensa aikana. Sijaistraumatisoituminen viittaa auttajan kokemiin muutoksiin mielen, tunteiden ja kehon tilassa, jotka johtuvat työssä koetusta stressistä ja altistumisesta traumatisoituneiden asiakkaiden traumatisoiville tarinoille ja kokemuksille. Sijaistraumatisoituminen on kokonaisvaltainen ilmiö, joka liittyy auttajan kehityshistoriaan ja tarpeisiin, ja sen riski kasvaa pitkäaikaisessa ja intensiivisessä työskentelyssä vakavasti traumatisoituneiden asiakkaiden kanssa. (Lindqvist, 2012). Ruska kertoi sijaistraumatisoitumisesta, kuinka se tapahtuu pikkuhiljaa ja huomaamatta. Ruskan oma keino sijaistraumatisoitumisesta selviämiseksi oli aktiivisesti tehdä niitä asioita, jotka olisivat jäämässä sijaistraumatisoitumisen takia vähemmälle. Hän mainitsee selviämiskeinoksi esimerkiksi ystävien tapaamisen ahkerammin ja omien tunteidensa sanoittamisen.

Sijaistraumatisoituminen on väistämätön osa traumojen kanssa työskentelevien asiantuntijoiden työtä. Se ei tapahdu kaikille, mutta kaikki ovat asemassa, jossa sijaistraumatisoituminen on mahdollista. Aallon kokemuksen mukaan ainakaan hänen urallaan tähän ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota työnantajan puolelta. Sijaistraumatisoitumiseen suhtautuminen vaatii asiantuntijoilta herkkyyttä tunnistaa tilanteet, jossa ovat erityisen alttiita sijaistraumatisoitumille. Heidän täytyy myös reflektoida omaa käyttäytymistään ja tarkastella omaa hyvinvointiaan, huomatakseen asian ajoissa.

Kukaan asiantuntija ei ole immuuni sijaistraumatisoitumiselle, mutta heillä tulisi olla työkalut, jolla kohdata ja käsitellä asia siinä tapauksessa, että sijaistraumatisoitumista tapahtuu.

Rakenteet

Kaikkia haastateltavia yhdisti ajatukset siitä, että rakenteelliset asiat ovat yksi suurin ongelma pakolaistyön tekemisessä ja oman asiantuntijuuden kehittämisessä. Ruska kertoi haastattelussa aika ajoin tunteneensa moraalista ja eettistä stressiä siitä, että

kuuluu järjestelmään ja yhteiskuntaan, joka kohtelee ihmisiä huonosti ja väärin. Kataja taas turhautuu siitä, miten vaikeaa pakolaisten on päästä tarvitsemaan terapiaan.

Voidaan todeta, että pakolaistyössä on monia rakenteellisia haasteita, kuten kotoutumisen vinoutunut käsite, resurssipula, vaikeudet terapiapalveluiden saamisessa ja hallituksen päätökset. Aallon mukaan asian tekee ongelmalliseksi se, että päätöksiä tekevät usein henkilöt, joilla ei ole minkäänlaista käsitystä pakolaisten kanssa työskentelystä.

Samalla on kuitenkin nähtävissä myös myönteisiä kehityssuuntia, kuten lisääntynyt kiinnostus ja yhteistyö eri toimijoiden välillä. Rakenteellisten muutosten ja haasteiden keskellä asian ytimenä kuitenkin pysyy asiakkaan kohtaaminen ihmisenä. Aallon sanoja lainaten, työn tärkein aspekti, asiakkaan kohtaaminen, pysyy aina ennallaan ja vaikka rakenteet, kuinka muuttuisivat, aina toimiva konsti on kysyä asiakkaalta: "Kuinka voin auttaa sinua?"

Onnistumiset

Onnistumisen tunteita haastateltavat ovat saaneet uransa aikana muun muassa onnistuneista yhteistöistä, asiakkaiden kanssa tapahtuneista läpimurroista ja siitä, kun on vuosien jälkeen nähnyt entisen, vaikeassa tilanteessa olleen asiakkaan voivan hyvin ja olevan toimintakykyinen yhteiskunnan jäsen.

Kataja on kokenut tietynlaisena onnistumisena senkin, kuinka rakenteelliset asiat ovat muuttuneet myös parempaan suuntaan. Katajan mielestä kiitettävää on se, kuinka yhteinen kiinnostus ja osaamisen jakaminen on yleistynyt. Erilaiset toimijat ovat myös paremmin yhteistyössä nykyään. Kataja muistelee erityisen lämmöllä tilannetta, kun on palannut vanhaan työpaikkaansa ja nähnyt vanhat asiakkaansa iloisina jälleennäkemisestä. Kataja kuvasi onnistumiseksi myös sitä, kun vihdoinkin hankalan asiakkaan kanssa pääsee puhumaan tärkeistä asioista, joita on ensin vältelty. Asiakkaan kanssa saattaa mennä monta kuukautta niin, että ilmiselvästi tärkeää

aihetta vältellään ja asiakas sulkeutuu, kun siitä yritetään puhua, mutta lopulta asiakas vapautuu, ja vaikea asia saadaan avattua.

Palkitsevaa on myös, jos saa työstään positiivista palautetta asiakkaalta tai kollegoilta. Aallolle tärkeää on ollut se, kun asiakkaan kanssa on päästy vaikeasta lähtötilanteesta yhteisymmärrykseen ja asiat ovat oikeasti lähteneet parantumaan.

Pakolaisuus käsitteenä ja asiantuntijuutena

Tässä tutkimuksessa pakolaisella tarkoitetaan jotakin Sisäministeriön (2021) määritelmän mukaan henkilöä, joka on saanut turvapaikan jostain valtiosta, tässä tapauksessa Suomesta. Olen haastatellut asiantuntijoita, jotka ovat työskennelleet nimenomaan pakolaisten kanssa vähintään 10 vuoden ajan sosiaalialalla. Aalto on toiminut sosiaalityöntekijänä 1980-luvulta saakka, Kataja taas aloitti uransa psykologina eri kentällä, mutta siirtyi sitten järjestökentän kautta pakolaistyön pariin ja kouluttautui psykoterapeutiksi. Ruska on aloittanut myös psykologina ja kouluttautunut terapiatyöhön. Ruska on tehnyt paljon tutkimustyötä ja työskennellyt myös maahanmuuttajatyössä.

Näin ollen voi sanoa, että haastateltavani ovat pakolaistyön asiantuntijoita, muutamastakin eri syystä. Ensinnäkin he kykenevät hallitsemaan pakolaistyön kenttään liittyvän kokonaisuuden ja myös kouluttamaan muita tulemaan alan asiantuntijoiksi. Katajalla ja Ruskalla on myös taustallaan korkeakoulututkinto, jonka Jakonen (2017) on sanonut olevan modernin asiantuntijuuden tukijalka. Heitä kaikkia myös pidetään asemissaan luotettavina tietolähteinä pakolaisiin liittyvissä asioissa (Ericsson 2018).

Aalto kertoi, kuinka on kiinnittänyt huomiota siihen, miten yhteiskunnassa pakolaiset usein nähdään homogeenisenä joukkona, eikä yksilöinä niin kuin pitäisi. Vaikka monet pakolaiset tulevatkin kulttuureista, jotka ovat

yhteisöllisempiä kuin suomalainen kulttuuri, jokainen pakolainen on kuitenkin oma yksilönsä. Aallolle olisi myös tärkeää purkaa kuvitelma siitä, että kaikki pakolaiset olisivat heikkoja ja rikkinäisiä yksilöitä. Pakolaisten joukossa, yhtä lailla kuin minkä tahansa muun ryhmän, on myös hyvin pärjääviä, korkeasti koulutettuja ihmisiä, jotka tulevat erittäin hyvin toimeen. Pakolaisuudessa pohjimmiltaan on kuitenkin kyse vain siitä, ettei henkilö voi vainon tai sarron takia asua kotimaassaan, eikä heikkoudesta tai uhrina olemisesta.

Kaikissa haastatteluissa korostui se, että haastateltaville on tärkeää suhtautua asiakkaisiin yksilöinä, eikä niin, että kaikki pakolaiset ovat samanlaisia ja kohtaavat samoja ongelmia. Eräs asia mihin kiinnitin huomiota haastattelussani Aallon kanssa oli se, että hän ei käyttänyt termiä ”pakolainen”, vaan ”pakolaistaustainen”. Tämä mielestäni korostaa ajatusta siitä, että pakolaisuus on vain yksi aspekti ihmisen elämässä, eikä kokonaisuutta määrittävä tekijä. Kataja ja Ruska puhuivat siitä, että mielenkiintoista on se, mitä kaikkea muuta asiakas on, kuin pakolainen. Se harvoin on mielenkiintoisin asia ihmisessä.

Haastateltavat kuitenkin ymmärtävät sen, miksi herkästi yhteiskunnassa pakolaisiin liittyy tietynlaisia oletuksia ja heitä pidetään homogeenisenä ryhmänä. Medialla ja julkisella puheella on myös paljon vaikutusta tähän, etenkin siihen miten negatiivisessa valossa jotkut saattavat pakolaisuuden nähdä.

Trauma - miksi ei tullut esiin?

Trauma on erittäin voimakas tapahtuma, joka vaikuttaa pitkään ihmisen elämässä. Siihen ei pystytä reagoimaan asianmukaisesti, ja sen vaikutukset ovat voimakkaat, äkilliset ja pitkäkestoiset. Traumatyössä autetaan yksilöä käsittelemään näitä traumaattisia kokemuksia ja löytämään keinoja selviytyä niistä. (Saari 2000, 15–16).

Niin kuin johdannossa (luku 1) kerroin, alun perin mielenkiintoni oli keskittynyt nimenomaan pakolaistraumatyön tutkimiseen. Jo haastateltavia etsiessäni huomasin kuitenkin, ettei pakolaisten kanssa tehtävään traumatyöhön erikoistuneita

ammattilaisia löytenyt. Tämän takia päätin siirtää tutkimuksen fokuksen yleisemmin pakolaistyön asiantuntijuuteen. Haastatteluissa kuitenkin sivuttiin traumoja sekä erityisesti sijaistraumatisoitumista aiheina. Haastateltavistani Kataja sekä Ruska olivat jatkokouluttautuneet psykoterapeuteiksi, ja Ruska vielä erikoistunut traumaterapeutiksi. Kumpikaan heistä ei kuitenkaan määrällisesti ollut tehnyt paljoa nimenomaan vain traumaterapiaa, joten koin parempana siirtää fokusta hieman pois päin pelkästä traumatyöstä. Aalto taas kertoi, ettei niinkään keskity traumoihin asiakkaidensa kanssa, koska ei ole saanut tähän spesifiä koulutusta, eikä siksi koe tietävänsä tarpeeksi.

Haastattelupuheessa traumat olivat kuitenkin läsnä. Lähtökohtaisesti pakolaisilla on aina jonkinlaisia traumakokemuksia elämässään. Aallon mukaan olisi kuitenkin syytä varoa, ettei traumoihin kiinnitä liikaa huomiota, ja tällä sulje sen taakse kaiken muun asiakkaan elämään liittyvän. Aalto myös kertoi, kuinka osa pakolaisista näkevät toimeentulotuen ja muut Suomessa tarjottavat palvelut korvauksina traumaattisista kokemuksistaan.

Katajan kanssa puhuimme siitä, miten pakolaiset päätyvät traumaterapiaan, jos päätyvät. Katajan mielestä traumaterapiaa tulisi kohdistaa enemmän pakolaisille, koska pakolaisten pääsy traumaterapiaan ei toteudu niin hyvin kuin olisi tarve.

Ruska puhui traumasta helppona narratiivina, johon tartutaan välillä liiankin hanakasti. Trauma on yleensä jokin konkreettinen asia, josta seurauksena on traumatisoituminen, mutta pakolaistyössä asia on lähtökohtaisesti paljon moniulotteisempi. Trauma ei ole asioiden kokonaiskuva, joten pelkkä traumaterapia ei riitä, vaan ihminen tarvitsee töitä, pitää oppia uusi kieli, kokea osallisuuden ja vaikuttamisen tunteita sekä perustarpeiden tulee täyttyä.

Oma näkemykseni on, että traumat ovat hyvin vahvasti läsnä Aallon, Katajan ja Ruskan työelämässä. Asiakaskunnan koostuessa lähes pelkästään pakolaisista, on joukossa siten paljon ihmisiä, joilla on traumaattiset kokemukset taustallaan. Asiantuntijat joutuvat päivittäin työssään kohtaamaan välillisesti näitä traumaattisia asioita ja kokemuksia, ja heidän tehtävänsä asiantuntijoina on auttaa asiakasta luovimaan elämässä traumojensa kanssa. Omat elämänkokemukset sekä helpottavat,

että vaikeuttavat traumojen kohtaamista. Toisaalta omien kokemusten kautta asiakkaalle voi tarjota myötätuntoa ja tietynlaista kokemusten jakamista, mutta asiakkaan traumat voivat aiheuttaa myös paljon ahdistusta, jos ne osuvat lähelle asiantuntijan omia traumaattisia kokemuksia. Yksi osa asiantuntijuutta on pystyä suhtautumaan asiakkaan traumoihin oikealla ja rakentavalla tavalla, vaikka ne aiheuttaisivatkin kuohuntaa myös omassa mielessä. Erityisen tärkeää on pitää huolta omasta hyvinvoinnista ja jaksamisesta erityisesti töiden ulkopuolella. Tässä voi auttaa myös työpaikan tarjoama työnohjaus sekä kollegoiden tuki.

6 YHTEENVETO

6.1 Tutkimustehtävä ja tutkielman tulokset

Tutkimustehtäväni oli selvittää, miten kolme pakolaistyön parissa työskentelevää ihmistä ovat päässeet työrullaan nykyiseen vaiheeseen, miten heidän asiantuntijuutensa on kehittynyt, mitkä asiat ovat myötävaikuttaneet tai haitanneet sitä ja miten he ovat kokeneet rakenteellisten asioiden vaikutuksen urallaan.

Aineistonani toimi kolme haastattelua pakolaistyön asiantuntijoiden kanssa. Haastatteluni olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joista saamani aineiston litteroin ja sen jälkeen kävin läpi teemoittelemalla. Teemoittelemalla etsin aineistoista samankaltaisuuksia ja toistuvia teemoja, jotka kokosin yhteen analyysikappaleessa.

Tutkimukseni perusteella asiantuntijuus kehittyy pakolaistyössä monin eri tavoin. Asiantuntijuuden kehitys on jatkuvaa, eikä sen kanssa ikinä olla valmiita. Asiantuntijuuden kehittymistä tukevat kiinnostus asioihin ja ihmisiin, verkostoituminen, yhteistyö, rohkeus ja uusien asioiden kokeileminen. Oma tekemistä on reflektoitava säännöllisesti, tunnistettava vahvuudet ja kehitettävä niitä. Asiantuntijuus on suhteutettava resursseihin ja tilanteeseen. Horisontaalinen siirtyminen eri osa-alueiden välillä vahvistaa asiantuntijuutta. Verkostoituminen ja oppiminen kollegoilta on tärkeää ja antaa uusia näkökulmia. Horisontaalinen siirtyminen ja uudet kokemukset pitävät myös mielenkiinnon työhön yllä, ja näin ovat tärkeä osa asiantuntijuuden kehittymisessä. Tutkimuksessa asiantuntijuuden kehittymisessä korostuu vuorovaikutus asiakkaiden kanssa, yksilöllisten tarpeiden

huomioiminen, verkostoituminen ja yhteistyötä muiden ammattilaisten kanssa sekä uteliaisuus ja kiinnostus asiakkaiden taustoja kohtaan. Asiantuntijuus on moniulotteinen ja jatkuva kehittämisprosessi, jossa keskeistä on kyky oppia ja sopeutua erilaisiin tilanteisiin.

Asiantuntijuuden kehittymisen myötävaikuttavia tekijöitä ovat oma kiinnostus niitä asioita kohtaan, minkä parissa työskentelee, uteliaisuus ja rohkeus. Asioihin perehtyminen ja niistä perillä pysyminen myös vapaa-ajalla auttaa. Myös positiiviset rakenteelliset muutokset auttavat asiantuntijuuden kehittämisessä, esimerkiksi se, että yhteistyö eri toimijoiden välillä lisääntyy.

6.2 Jatkotutkimuksen ideat

Tutkielmani päättävässä luvussa pohdin lyhyesti vielä teemoja, jotka minua erityisesti jäivät kiinnostamaan ja mitkä näkisin mielenkiintoisina aiheina jatkotutkimuksia ajatellen.

Ensimmäisenä teemana haluaisin perehtyä enemmän sijaistraumatisoitumiseen. Minua kiinnostaisi selvittää tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin, miten se tapahtuu, miten se näyttäytyy työntekijän arjessa ja millaisilla keinoilla siitä pääsee eteenpäin. Haluaisin myös selvittää, millaisia välineitä erilaiset työyhteisöt ja -paikat tarjoavat sijaistraumatisoitumiseen liittyen. Koen sijaistraumatisoitumisen olevan todennäköistä etenkin traumatyön parissa.

Traumatyö itsessään on myös teema, jota voisin jatkossa tutkia tarkemmin. Jatkotutkimuksissa keskittyisin traumatyöhön laajempina kokonaisuutena, enkä rajattuna vain tiettyyn asiakaskuntaan. Traumatyössä mielestäni mielenkiintoista olisi selvittää, miten se toteutuu Suomessa ja esimerkiksi millä tavalla ihmiset päätyvät työskentelemään juuri traumaterapian pariin.

Pakolaisuus on myös yksi minua erittäin suuresti kiinnostava teema kokonaisuudessaan. Tulevaisuudessa tekisin mielelläni tutkimusta pakolaisten

näkökulmasta, kun tähän asti olen tutkinut pakolaisuutta vain työntekijöiden kautta. Pakolaisten kokemusten tutkiminen on kuitenkin tutkimuseettisesti isompi asia, joten en koe, että vielä tässä vaiheessa akateemista uraani olisin siihen valmis.

Asiantuntijuutta mielelläni tutkisin myös lisää. Olisi mielenkiintoista tutkia asiantuntijuutta siltä kannalta, miten se eroaa eri aloilla, jos eroaa lainkaan.

7 LÄHTEET

7.1 Haastattelut

Haastattelut (N = 3) tehty aikavälillä helmikuu-maaliskuu 2022. Tutkimuksessa haastateltavista käytetään pseudonyymejä Aalto, Kataja sekä Ruska. Tutkimuksen aineistoa säilytetty tutkimuksen ajan tietoturvallisesti. Aineistoa ei arkistoida jatkokäyttöä varten vaan se tuhoetaan tutkimuksen valmistuttua.

7.2 Kirjallisuus

Collin, K. *Asiantuntijaksi oppiminen, ammatillisen identiteetin kehittyminen ja moniammatillinen työ*. Luentodia. 2009.

Ericsson, K. A., Hoffman, R. R., Kozbelt, A., & Williams, A. M. *The Cambridge handbook of expertise and expert performance*. 2. painos. Cambridge University Press. 2018.

<https://www-cambridge-org.ezproxy.jyu.fi/core/books/cambridge-handbook-of-expertise-and-expert-performance/A1BC1FC1B8C8E6FCEE0F4ED2C4E5614D#>

Viitattu 19.12.2022

Fingerroos, O., et al. *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2022.

Hintikka, H. *Voimisteluvallmentajien asiantuntijuus*. Jyväskylä, 2011.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/27087/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-2011052710928.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 18.1.2023

Jakonen, M., et al. *Asiantuntijuus Digiajalla*. Työelämän tutkimusyhdistys ry. Tampereen yliopisto. Työelämän tutkimuskeskus. 2017.
<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/85305/44306> . Viitattu 03.06.2023

Jakonen, M. *Vastatieto: tulevaisuuden asiantuntijuutta etsimässä*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu. 2017.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/53239/1/jakonenvastatieto.pdf> . Viitattu 03.06.2023

Jyväskylän yliopisto. *Opas tutkimusaineistojen hallintaan*. 12.4.2022.
<https://openscience.jyu.fi/fi/tutkimusdata/ohjeita-tutkimusaineistojen-hallintaan#autotoc-item-autotoc-1> . Viitattu 19.04.2022

Jyväskylän yliopisto. Koppa. *Laadullinen tutkimus*. 28.10.2021.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus> . Viitattu 30.5.2023

Kallinen, T. & Kinnunen, T. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Viitattu 19.12.2022

Kuula, A. *Tutkimusetikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2. uudistettu painos. Tampere. Vastapaino. 2011.

Lindqvist, A. *Sijaistraumatisoitumisen ehkäisystä pähkinänkuoressa*. 2012. <https://traumaterapiakeskus.com/wp-content/uploads/2021/04/Sijaistraumatisoitumisen-ehkaisysta-Arja-Lindqvist.pdf>
Viitattu 10.6.2022

Markkanen, S. *Päivystysalueen työntekijöiden asiantuntijuus ja moniammatillinen yhteistyö*. Jyväskylä. 2017.

Parviainen, E. *Sosiaalityön asiantuntijuus koulussa*. 2020. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/72301/URN:NBN:fi:juu-202010236354.pdf?sequence=1> Viitattu 18.1.2023

Nissi, K. *Uskonnot, kulttuurit ja perhe: Etnologinen tutkimus monikulttuuristen liittojen kerrannoista Suomessa*. Turku. Siirtolaisuusinstituutti. 2017.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. 2006 <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 07.4.2022

Saari, S. *Kuin salama kirkkaalta taivaalta: kriisit ja niistä selviytyminen*. Helsinki. Otava. 2000.

Sisäministeriö. *Turvapaikanhakijat ja pakolaiset.*
<https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset> Viitattu
17.1.2023

Tietoarkisto. *Tunnisteellisuus ja anonymisointi.*
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi/>. Viitattu 19.4.2022

Tynjälä, P. *Opettajan asiantuntijuus ja työkuulttuurit.* Opettajan työ ja oppiminen. 2006.

LIITTEET

Haastattelun tukikysymykset:

- Opinnot (mitä ja miksi) ja aikaisemmat työtehtävät?
- Miten olet päätenyt tähän tehtävään?
- Paljonko olet tehnyt traumatyötä?
- Mitä asiantuntijuus tarkoittaa/merkitsee sinulle? Yleisesti ja nimenomaan pakolaistraumatyössä?
- Onko eroja traumatyön muihin kenttiin verrattuna?
- Rakenteelliset muutokset/asiat pakolaistraumatyön kentällä?
- Työn haasteet ja ongelmat?
- Asiantuntijuuden roolin kehitys?